

TƏRƏFDAŞLIQ VASITƏSİLƏ TƏHLÜKƏSİZLIK

TƏRƏFDAŞLIQ VASITƏSİLƏ TƏHLÜKƏSİZLİK

Ön söz

Bu məcmuə Avro-Atlantika Tərəfdaşlığının söykəndiyi əsas prinsipləri və onların mühüm mexanizmlərini izah edir. Bu nəşr 5 əsas sahəni diqqət mərkəzində saxlayır – təhlükəsizlik dialoqu və əməkdaşlıq, sülhün dəstəklənməsi əməliyyatları, müdafiə islahatları, fəlakətlərə hazırlıq və elm və ətraf mühit sahələrində əməkdaşlıq. Bu sahələr Avro-Atlantika təhlükəsizliyinin Tərəfdaşlıq yolu ilə necə genişləndirildiyini və əməkdaşlığın tərəfdaş ölkələr üçün necə lazımlı və səmərəli olduğunu göstərir. Tərəfdaşlıq fəaliyyətinin islahatlara, demokratik strukturların inkişafı və tərəfdaş ölkələrin çoxtərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində beynəlxalq aləmin üzvləri kimi iştirak etmələrinə müsbət təsiri aydın görünür.

Bir nəşrdə tərəfdaş ölkələrin NATO ilə birgə fəaliyyətini hərtərəfli mühakimə etmək qeyri-mümkün olardı. Bu fəaliyyət təkcə Balkanlarda və Əfqanıstanda yaxşı işəqləndirilmiş sülhün dəstəklənməsi əməliyyatlarını deyil, bir sıra sahələrdə, məs., terrorizmlə mübarizə, müdafiə islahatları, müdafiənin iqtisadi aspektləri, fəlakətlərə hazırlıq, silahlara nəzarət, maddi-texniki təchizat, havadan müdafiə, kosmosun idarə olunması, silahlanma, təhsil və hazırlıq, elm və ətraf mühit, və eləcə də informasiya proqramları sahəsində əməkdaşlığı əhatə edir.

NATO həmçinin iki tərəfdaş ölkə - Rusiya və Ukrayna, habelə Aralıq dənizi Dialoqu iştirakçısı olan 7 ölkə ilə xüsusi əlaqələr yaratmışdır. Bundan əlavə, Alyans 2004-cü ilin iyununda İstanbul sammitində irəli sürülmüş təşəbbüs vasitəsilə Yaxın Şərq regionu ölkələri ilə əməkdaşlıq yollarını aramaqdadır. Bu əlaqələr broşurada təfəsilatı ilə əhatə olunmayıb, lakin bu ölkələrlə hal-hazırki və perspektiv əməkdaşlıq Avro-Atlantika Tərəfdaşlığı çərçivəsində hazırlanmış fəaliyyət mexanizmləri əsasında həyata keçirilir.

Mündəricat

TƏRƏFDAŞLIQ VASITƏSİLƏ

4__

Tərəfdaşlığın
mənbələri və
inkişafı

8__

Əsas
mexanizmlər

14__

Təhlükəsizlik
və əməkdaşlıq
məsələləri üzrə
dialoq

18__

Nato və
Tərəfdaş
ölkələrin
xəritəsi

Qeyd: Keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya ilə bağlı sorğular ulduz işarəsi (*) ilə işarələnmiş bu qeyd ilə göstərilmişdir: *Türkiyə Makedoniya Respublikasını konstitusiya adı ilə tanıyır.*

Foto siyahıları: bütün fotolara müəlliflik hüququ, başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, NATO-ya məxsusdur.

TƏHLÜKƏSİZLİK

20__

Sülhə yardım
əməliyyatları

24__

Müdafiə
islahatları

29__

Fəlakətlərə
hazırlıq və
cavabvermə

33__

Təhlükəsizlik,
elm və ətraf
mühit

36__ Əsl Avro-Atlantika təhlükəsizlik mədəniyyəti

Tərəfdaşlığın mənbələri və inkişafı

1989-cu ilin noyabrında Berlin Divarının uçulması Soyuq Müharibənin başa çatdığını göstərdi. Qısa müddətdən sonra Mərkəzi və Şərqi Avropada baş verən sürətli dəyişikliklər NATO-nu yeni və tamamilə fərqli təhlükəsizlik təhdidləri ilə üzbəüz qoydu. Tamamilə yeni miqyaslı siyasi dəyişikliklər Avropada təhlükəsizliyin inkişafı üçün böyük imkanlar açdı, lakin bu qaçılmaz yeni şübhələr və qeyri-sabitlik üçün potensial yaratdı.

Soyuq müharibənin doğurduğu qarşıdurmanın başa çatmasından sonra Avropada təhlükəsizlik məsələlərini yeni müsbət məcraya yönəltmək üçün nə etmək lazımdır? Avropa, Şərq və Qərb ölkələri arasındakı əlaqələri normallaşdırmaq üçün hansı addımlar atılmalıdır? Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrinə yenidən qazanılmış müstəqilliklərini möhkəmləndirmək və bölgədə və dünyada qlobal təhlükəsizlik problemlərinin həllində tam demokratik ölkə olaraq iştirak etmək arzusunun həyata keçirməkdə necə yardım etmək olar? NATO ölkələri başçıları 1990-cı ilin iyulunda

Londona keçirilən sammitdə öz cavablarını açıqladılar. Şərq-Qərb ayrışikliyinə son qoyaraq onlar yardım əli uzatdılar və bütün Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrinə yeni əməkdaşlıq təklif etdilər. Beləliklə, 1991-ci ilin dekabrında Müttəfiqləri və yeni tərəfdaş-dövlətləri birləşdirmiş Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının (ŞAƏŞ) - ümumi narahatlıq doğuran məsələləri müzakirə etmək üçün məsləhətçi strukturun təşkil edilməsi üçün şərait yaradıldı. (Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası (ŞAƏŞ) öz ilk iclasında tarixi hadisənin şahidi olduğu zaman Avropada belə dəyişikliklər baş verdi: yekun kommunike razılaşdırılan zaman Sovet səfiri Sovetlər Birliyinin dağıldığını elan etdi və özünün yalnız Rusiya Federasiyasını təmsil etdiyini bildirdi.)

Münasibətlərdəki bu əsas dəyişiklik Şimali Atlantika Alyansının 1991-ci ilin noyabr ayında elan olunmuş və təhlükəsizlik məsələlərinə daha geniş yanaşmanın qəbul edildiyi yeni strateji konsepsiyasında təsbit edildi. Şimali Atlantika

> Soyuq Müharibənin başa çatması
təhlükəsizliyin gücləndirilməsi və əməkdaşlığın inkişafı üçün yeni imkanlar açdı.

© ullstein bild-Schneider

«Bu Tərəfdaşlıq ümumi inamın ifadəsi kimi müəyyənləşdirilib ki, Avro-Atlantik məkanda sabillik və təhlükəsizlik yalnız əməkdaşlıq və birgə fəaliyyət nəticəsində əldə edilə bilər. Əsas azadlıqların və insan hüquqlarının müdafiəsi və inkişafı və azadlığın, ədalətin və demokratiya yolu ilə sülhün qorunub saxlanılması Tərəfdaşlığın ümumi dəyərlərini təşkil edir.»

(Sülh naminə Tərəfdaşlıq: Çərçivə Sənədi – Brussel Sammiti, 10 Yanvar 1994-cü il)

Alyansının məqsədlərinə siyasi vasitələrlə çatmaq üçün imkanları əvvəllər görünməmiş dərəcədə çox idi. Müdafiənin təmin olunması vəzifələrinin özünün çox böyük əhəmiyyətini saxlamasına baxmayaraq, indi bütövlükdə Avro-Atlantika bölgəsində sabitlik və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə yardım etmək üçün iqtisadi, sosial və ekoloji məsələlərə daha çox diqqət yetirmək olardı. Dialog və əməkdaşlıq Alyansın qarşılaşdığı təhdidlər müxtəlifliyinin idarə olunması üçün tələb olunan yanaşmanın ayrılmaz hissələri olacaqdı. Soyuq müharibədən sonra əsas məqsədlər bundan ibarət idi: anlaşmazlıq və ya məqsədli şəkildə münaqişələrin yaranması təhlükəsinin azaldılması; NATO üzrə müttəfiqlərin təhlükəsizliyinə təsir edən böhranların idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi; bütün Avropa dövlətləri arasında qarşılıqlı anlaşma və etimadın möhkəmləndirilməsi; təhlükəsizliyin ümumi problemlərinin həllində əsl tərəfdaşlıq üçün imkanların genişləndirilməsi.

Bilavasitə soyuq müharibədən sonra gələn dövrdə ŞAƏŞ-də məsləhətləşmələr Rusiya qoşunlarının Baltikyanı dövlətlərdən çıxarılması kimi soyuq müharibə vaxtından qalmış təhlükəsizlik problemləri üzərində cəmlənmişdi. Həmçinin bir

sıra təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri üzrə siyasi əməkdaşlıq başlandı. ŞAƏŞ müxtəlif istiqamətlər üzrə yeni yollar açdı. Lakin onun işində əsas diqqət çoxtərəfli siyasi dialoqa yetirilirdi, bu isə ayrı-ayrı tərəfdaş-dövlətləri NATO fərdi əməkdaşlıq münasibətlərini inkişaf etdirmək imkanından məhrum edirdi.

Bu vəziyyət 1994-cü ildə Sülh Naminə Tərəfdaşlıq (SNT) Proqramının - NATO ilə ayrı-ayrı tərəfdaş-dövlətlər arasında əməli ikitərəfli əməkdaşlığın əsas proqramının qəbul edilməsi ilə dəyişdi. Bu, əməkdaşlıq prosesində ən əhəmiyyətli addım oldu. Nəhayət, 1997-ci ildə ŞAƏŞ-in yerinə Şimali Atlantika Tərəfdaşlıq Şurası (ŞATŞ) yaradıldı. Onun məqsədi Tərəfdaşlığın genişləndirilməsi və artıq əldə edilmiş tərəqqi əsasında daha əməli Tərəfdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün yol açmaqdan ibarət oldu.

Çoxtərəfli səviyyədə Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlığın mahiyyəti bütün Avro-Atlantika məkanı miqyasında şəffaflıq və etimadın artırılmasına yönəlmiş müntəzəm məsləhətləşmə və birgə fəaliyyət növlərinin aparılmasından ibarətdir. İkitərəfli səviyyədə bu cür Tərəfdaşlıq ayrı-ayrı tərəfdaş-dövlətlər ilə NATO arasında onların konkret vəziyyət və tələblərinə uyğun olaraq əməli işçi əlaqələrin inkişafını nəzərdə tutur.

Tərəfdaşlıq prosesi bir-birinə qarşı duran alyanslara mənsub olmuş keçmiş düşmənlər və ya aralarında uzun müddət ərzində regional, ərəzi, siyasi, etnoslararası və ya dini mübahisələrin olduğu ölkələr arasında dialoqun və anlaşmanın bərqərar olmasını nəzərdə tutur. Ümumi təhlükəsizlik problemləri ilə qarşıdurmada ümumi həllərin axtarışına yönəlmiş birgə fəaliyyət keçmişin vurduğu ziyanın aradan qaldırılmasında və əməkdaşlıqdan əldə ediləcək qarşılıqlı faydanın aydın dərkinin yaranmasında əhəmiyyətli uğurlara nail olmağa imkan verdi.

Tərəfdaşlıq prosesinin başlanmasından sonra bu yolda maneələr və çətinliklərə rast gəlməsinə baxmayaraq, keçən vaxt ərzində nəzərəcarpacaq tərəqqi əldə edilmişdir. Ola bilsin, bu, Mərkəzi və Şərqi Avropada, həmçinin keçmiş SSRİ-də siyasi, iqtisadi və sosial dəyişikliklər prosesinin mürəkkəbliyi nəzərə alınarsa, qaçılmaz idi. Yaradılmış Tərəfdaşlıq mexanizmlərinə əsaslanaraq NATO və onun Tərəfdaşları təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlığın genişləndirilməsi üzrə ardıcıl tədbirlər gördükcə ŞATŞ və SNT Proqramı sabit inkişaf etmiş və öz dinamikasını tapmışdır. Dəyişən təhlükəsizlik şəraitində yeni təhdidlərin cavablandırılması üçün bu illər ərzində NATO-da yeni müxtəlif islahatların aparılması ilə yanaşı Tərəfdaşlıq da inkişaf etmişdir. Şimali Atlantika Alyansının dinamizminin və ona olan tələbatın qorunub saxlanması üçün Tərəfdaşlığın bütün fəaliyyət növləri və mexanizmlərini NATO-nun yeni ən mühüm vəzifələrinin həllinə uyğunlaşdırmaq lazım idi («Əsas mexanizmlər» fəslinə bax).

Bununla bərabər, tərəfdaş-dövlətlərin məqsədlərinə uyğun olması və öz cəlbediciliyini saxlaması üçün Tərəfdaşlığı dərinləşdirmək və genişləndirmək lazım idi. NATO-nun genişləndirilməsinin iki turu Müttəfiqlər və Tərəfdaşlar arasında kəmiyyət tarazlığını

dəyişdirdi (*qoşmaya bax*). 2004-cü ilin mart ayından etibarən Müttəfiqlərin sayı Tərəfdaşların sayını ötüb keçdi. Həmcinin, indi yerdə qalan tərəfdaş-dövlətləri çox müxtəlif tərkibli qruplar təşkil edir. Bu qrupa hələ də öz keçmişindən qalmış mirasın dəf edilməsi ilə məşğul olan Balkan ölkələri, strateji cəhətdən əhəmiyyətli, lakin az inkişaf etmiş Qafqaz və Orta Asiya ölkələri, həmçinin Qərbi Avropanın bitərəf dövlətləri daxildir. Onlardan bəziləri öz müdafiə strukturları və hərbi potensialının yaradılması prosesində olduğu halda, digərləri artıq NATO-nun rəhbərliyi altında keçirilən müxtəlif əməliyyatlar üçün hərbi kontingent ayıra bilir və Tərəfdaşlıq üzrə həmkarlarına məsləhət, təlim və müxtəlif sahələrdə yardım təklif edə bilər.

Bu gün 20 tərəfdaş-dövlət AATŞ-da Müttəfiqlərlə müntəzəm olaraq məsləhətləşmələrdə iştirak edir və təhlükəsizlik və müdafiənin müxtəlif aspektlərinə toxunan məsələlər üzrə əməkdaşlığı inkişaf etdirir. Onların silahlı qüvvələrinin nümayəndələri tez-tez bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə saxlayır. Onlar birgə təlim keçirir, onların hərbi qulluqçuları NATO-nun rəhbərliyi altında sülhün qorunması əməliyyatlarında bir-biri ilə yanaşı xidmət edir, Müttəfiqlər və Tərəfdaşlar terrorizm təhlükəsinə qarşı ümumi mübarizədə birgə fəaliyyət göstərir. Heç kəs soyuq müharibə qurtaran zaman Avro-Atlantika məkanında strateji vəziyyətdə bu cür dramatik dönüşün olacağını deyə bilməzdi.

NATO-nun Tərəfdaşlıq siyasətinin ilkin məqsədi mövcud maneələri aradan qaldırmaq və dialoq və əməkdaşlıq vasitəsilə təhlükəsizliyin yaradılmasına nail olmaq idi. Hal-hazırda bu məqsədlər daha genişmiqyaslı olub, çünki tərəfdaş-dövlətlər NATO ilə birlikdə XXI-ci əsrin terrorizm, kütləvi qırğın silahının yayılmasının və hüquqi xarakterli fəaliyyət göstərməyə hüququ olmayan dövlətlər kimi təhlükəsizlik təhdidlərinin dəf edilməsində iştirak edirlər.

MÜTTƏFIQLƏR VƏ TƏRƏFDAŞLAR

Over the years, 30 countries have joined the Bu illər ərzində Tərəfdaşlığa otuz ölkə qoşuldu - Avstriya, Azərbaycan, Albaniya, Belorusiya, Bolqarıstan, Çexiya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Finlandiya, Gürcüstan, Ermənistan, Estoniya, İrlandiya, İsveç, İsveçrə, Latviya, Litva, Macarıstan, keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya*, Moldova, Özbəkistan, Polşa, Rumıniya, Rusiya, Slovakiya, Sloveniya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna, Xorvatiya.

1997-ci ildən etibarən, Rusiya və NATO arasında Qarşılıqlı Əlaqələr, Əməkdaşlıq və Təhlükəsizlik haqqında Əsas Akt və NATO və Ukrayna arasında Xüsusi Tərəfdaşlığa dair Xartiya imzalandıqdan sonra Rusiya və Ukrayna ilə xüsusi münasibətlər inkişaf etməyə başladı. Həmin vaxt ərzində 2002-ci ildə Rusiya və NATO üzrə Müttəfiqlərin nümayəndələrinin bərabər əsaslarla iclaslarında iştirak etdikləri Rusiya-NATO Şurası yaradıldıqdan sonra Rusiya ilə əlaqələr möhkəmləndi. 2002-ci ilin noyabrında NATO-Ukrayna Fəaliyyət Planı qəbul edildikdən sonra NATO ilə Ukrayna arasında əlaqələrin dərinləşdirilməsi və genişləndirilməsi üzrə tədbirlər görüldü. Onlar Ukraynanın Şimali Atlantika Təhlükəsizliyi strukturlarına tam inteqrasiyası prosesində islahatlar sahəsində söylərinin dəstəklənməsinə yönəlmişdir.

On Tərəfdaş-dövlət NATO üzrə Müttəfiq oldu. 1999-cu ildə Şimali Atlantika Alyansına Macarıstan, Polşa və Çexiya daxil oldu, sonra isə 2004-cü ildə Bolqarıstan, Latviya, Litva, Rumıniya, Slovakiya, Sloveniya və Estoniya onun üzvü oldular. Üç namizəd-dövlət (Albaniya, Keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya*, və Xorvatiya) gələcək üzvlüyə hazırlşırlar.

Bosniya və Herseqovina və Serbiya və Çernoqoriya da həmçinin Sülh Naminə Tərəfdaşlığa (SNT) və Şimali Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasına (ŞATS) qoşulmaq ümidindədirlər. NATO onların söylərini dəstəkləyir, lakin bununla belə bu ölkələrdən əvvəlcə bir sıra tələblərin yerinə yetirilməsi gözlənilir. Bunlara keçmiş Yuqoslaviya üçün Beynəlxalq Cinayət Tribunalı ilə tammiqyaslı əməkdaşlıq, o cümlədən, hərbi cinayətlər törətməkdə şübhəli bilinən və buna görə də yaxşı tanınan Radovan Karadziç və Ratko Mladiçin yaxalanması tələbi aiddir. Eyni zamanda, NATO Bosniya və Herseqovinaya hərbi islahatlar keçirməkdə artıq kömək edir. Təhlükəsizliyin təmin olunması sahəsində məhdud əməkdaşlıq Serbiya və Çernoqoriya ilə də aparılır. Bu əməkdaşlığa Hərbi və mülki şəxslərin onları Şimali Atlantika Alyansı, böhran tənzimlənməsi, sülhün dəstəklənməsi üzrə əməliyyatlar və hərbi-mülki əməkdaşlıq məsələləri ilə tanış etmək məqsədilə keçirilən NATO kurslarında təlim keçməyi daxildir.

Əsas mexanizmlər

NATO, Tərəfdaşları ilə əlaqələrin tammiqyaslı siyasi əsasını təşkil edən Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasında (AATŞ) Tərəfdaşları ilə müntəzəm surətdə məsləhətləşmələr aparır. Hər bir Tərəfdaş-dövlət həmçinin Şimali Atlantika Alyansı ilə Sülh Naminə Tərəfdaşlıq (SNT) çərçivəsində əllahiddə əlaqələr yarada bilər. Əməli fəaliyyət növlərini ehtiva edən bu Proqram Tərəfdaşlara öz əməkdaşlıqlarının əsas vəzifələrinin onların özləri tərəfindən müəyyənləşdirilməsinə imkan verir. Tərəfdaşlığın bu iki başlıca mexanizmi Avro-Atlantika Təhlükəsizliyi arxitekturasının əsas elementləri olub.

Madrid (1997-ci il), Vaşinqton (1999-cu il), Praqa (2002-ci il) və İstanbul (2004-cü il) Zirvə görüşlərində həmçinin NATO üzrə Müttəfiqlər arasındakı Əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi üzrə tədbirlər görüldü. Bu təşəbbüslər Əməkdaşlığın bünövrəsində yerləşən dəyərlər və prinsiplərə əsaslanır və NATO-nun Tərəfdaşlığın əsas məramlarına - Avro-Atlantika bölgəsində və onun hüduqlarından kənarda sülh və sabitliyin möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsinə daim sadiq qaldığını əyani surətdə nümayiş etdirir.

TƏRƏFDAŞLIĞIN ƏSAS MƏRHƏLƏLƏRİ

- 1991** Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurasının ilk iclası
- 1994** «Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» (SNT) Proqramının qəbul edilməsi; NATO-nun nəzdində Tərəfdaş-dövlətlərin missiyalarının açılması; Müttəfiq Qüvvələrin Avropadakı Ali Baş Qərargahı (MQAABQ) nəzdində Tərəfdaşlıq əlaqələndirmə Qrupunun yaradılması
- 1995** Müttəfiq Qüvvələrin Avropadakı Ali Baş Qərargahı (MQAABQ) nəzdində Beynəlxalq Əlaqələndirmə Mərkəzi yaradıldı
- 1996** Tərəfdaş-dövlətlər NATO-nun rəhbərliyi altında Bosniya üzrə sülh sazişinin həyata keçirilməsi üçün yaradılmış qüvvələrdə iştirak edir
- 1997** Sintrada (Portuqaliya) Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasının (AATŞ) ilk iclası; NATO və ŞATŞ Madriddə (İspaniya) keçirilmiş sonrakı Zirvə görüşündə SNT-nin əməliyyatlar üzrə rolu gücləndirildi
- 1998** Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika əlaqələndirmə Mərkəzi (FCAAƏM) və Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Birliyinin yaradılması
- 1999** Üç Tərəfdaş – Macarıstan, Polşa, Çexiya – NATO-ya daxil olur; Dialoq və Əməkdaşlıq məsələləri NATO-nun təhlükəsizliyin təminatı sahəsində ən mühüm vəzifələrinin ayrılmaz hissəsi kimi şimali Atlantika Alyansının Strateji konsepsiyasına daxil edildi;

Vaşinqton Zirvə görüşündə SNT-nin daha da genişləndirilməsi və bu proqramın əməliyyatlar üzrə rolunun gücləndirilməsi haqqında qərar qəbul edildi; NATO-nun rəhbərliyi altında Kosovo Qüvvələrinin (KFOR) tərkibində Tərəfdaş-dövlətlərin hərbi kontingentinin cəbhə boyu düzülməsi

- 2001** Sentyabrın 12-də AATŞ-da keçirilmiş iclasda ABŞ-da baş vermiş terror aktları müzakirə edildi və terrorizm bəlası ilə mübarizə aparmaq üzrə öhdəçilik qəbul olundu
- 2002** Fəaliyyətin Praqa Zirvə görüşündə keçirilmiş hərtərəfli təhlili AATŞ və SNT Proqramının qüvvətlənməsinə səbəb olur; Tərəfdaşlığın terrorizmlə mübarizə üzrə fəaliyyət Planı qəbul edildi
- 2003** Tərəfdaş-dövlətlər öz hərbi kontingentlərini NATO-nun rəhbərliyi altında Əfqanıstanda Beynəlxalq Təhlükəsizliyə Yardım Qüvvələrinin tərkibinə daxil edir
- 2004** Yeddi Tərəfdaş-dövlət (Bolqarıstan, Estoniya, Latviya, Litva, Rumıniya, Slovakiya və Sloveniya) NATO-ya daxil oldu; İstanbul Zirvə görüşündə Tərəfdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi üzrə tədbirlər görüldü; Müdafiə təsisatlarının quruculuğu üzrə İstanbul Tərəfdaşlığın Fəaliyyət Planı qəbul olundu

Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurası

Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurası (AATŞ) NATO ölkələri və Tərəfdaş-dövlətləri birləşdirir. Hal-hazırda ona 46 ölkə daxildir. O, siyasət və təhlükəsizlik məsələləri üzrə daim dialog və məsləhətləşmələrin aparıldığı çoxtərəfli forumdur. O, həmçinin NATO ilə Sülh Naminə Tərəfdaşlıqda iştirak edən ölkələr arasında ayrı-ayrı ikitərəfli əlaqələrin siyasi əsası kimi çıxış edir.

AATŞ yaradılması haqda 1997-ci ildə qəbul olunmuş qərar Şimali Atlantika Əməkdaşlığı Şurasının nailiyyətləri əsasında irəliləmək üzrə söylərin inikası oldu. Bu məqsədlə Tərəfdaşlığın dərinləşdirilməsi və onun əməliyyatlar üzrə rolunun artırılması üçün Məsləhətçi Təhlükəsizlik Strukturu yaradıldı. O, NATO-nun Tərəfdaş-dövlətlərlə «Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» (SNT) Proqramı çərçivəsində hərtərəfli əlaqələrinə daha çox müvafiq idi. Bu, həmçinin 1996-cı ildə on dörd Tərəfdaş-dövlətin hərbi qulluqçularının NATO hərbi qulluqçuları ilə birgə hərbi xidmətdə olmaq üçün göndərildiyi Bosniya və Herseqovinada sülhyaratma əməliyyatı ilə əlaqədar yerinə yetirildi. Bu qərar paralel olaraq görülmüş və Tərəfdaşlığın fəaliyyət növlərinin bütün spektri üzrə qərarların qəbul edilməsi və planlaşdırılmasında Tərəfdaş-dövlətlərin iştirakının genişləndirilməsinə, Sülh Naminə Tərəfdaşlığın rolunun artırılmasına yönəlmiş tədbirləri tamamladı. AATŞ-nın yaradılması həmçinin Tərəfdaşlığın əvvəlcə keçmiş Varşava Müqaviləsi ölkələrini onda iştirak etməyə cəlb etmək üçün nəzərdə tutulmuş bu struktura qoşulmamış Qərbi Avropa ölkələri üçün açıq etdi.

Siyasət və təhlükəsizliyin cari məsələləri üzrə qısamüddətli məsləhətləşmələrə əlavə olaraq AATŞ-da geniş sahə diapazonunda uzunmüddətli məsləhətləşmələr və əməkdaşlıq aparılır. Onlara böhran tənzimlənməsi və sülhə yardım üzrə əməliyyatların bütün məsələləri; regional məsələlər, silahlara nəzarət və kütləvi qırğın silahının yayılması ilə bağlı məsələlər; beynəlxalq terrorizm; müdafiəni planlaşdırma, büdcənin formalaşdırılması, siyasəti və strategiyası kimi məsələləri; mülki-fövqəladə planlaşdırma və fəvqəladə vəziyyətlərin qarşısının alınması; hərbi-texniki əməkdaşlıq; nüvə təhlükəsizliyi; hava

> Avro-Atlantik Tərəfdaşlıq Şurasının görüşlərinə
Baş Katibi tərəfindən sədrlik edilir.

nəqliyyatı hərəkəti sahəsində hərbi-mülki əlaqələndirmə; elmi əməkdaşlıq məsələləri daxildir.

AATŞ-da fəaliyyət müxtəlif variantların geniş diapazonunda təşkil oluna bilər ki, bu da müzakirə mövzusunun asılı olaraq NATO üzrə bütün Müttəfiq və Tərəfdaşlar arasında görüşlər keçirməyə və ya tərkibcə məhdudlaşdırılmamış, sayca az olan qruplarda işləməyə imkan verir. Bu cür fəaliyyətin çevik xarakteri onun uğurlu olmasının rəhnidir.

Tərəfdaş-dövlətlərin əksəriyyəti NATO-nun Brüsseldə yerləşən mənzil-qərargahında öz diplomatik missiyalarını açıb ki, bu da müntəzəm əlaqələri asanlaşdırır və hər dəfə buna ehtiyac yarandıqda, məsləhətləşmələr keçirməyə imkan verir. AATŞ-nın sessiyaları hər ay səfirlər səviyyəsində, hər il isə xarici işlər nazirləri, müdafiə nazirləri və baş qərargah rəisləri səviyyəsində, həmçinin bəzən ən yüksək səviyyədə keçirilir. 2005-ci ildən etibarən yeni yüksək səviyyəli AATŞ Təhlükəsizlik Forumu işinə başlayacaq və mühüm təhlükəsizlik məsələlərini müzakirə etmək və NATO və Tərəfdaş-dövlətlərin birgə söyləri çərçivəsində onların optimal həll yollarını müzakirə etmək məqsədilə onun iclasları hər il keçiriləcəkdir.

Sülh Naminə Tərəfdaşlıq

«Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» (SNT) Proqramı əməli əməkdaşlıq və Şimali Atlantika Şurasının istinad etdiyi demokratik prinsiplərə sadıqlıya əsaslanır. O, sabitliyin möhkəmləndirilməsi, sülh üçün təhlükənin azalması və təhlükəsizlik sahəsində NATO ilə ayrı-ayrı Tərəfdaş-dövlətlər, həmçinin Tərəfdaş-dövlətlər arasında möhkəm əlaqələrin yaradılmasını qarşısına məqsəd qoyur.

SNT Proqramının mahiyyəti ayrı-ayrı Tərəfdaş-dövlətlər və NATO arasında onların hər birinin konkret tələbatlarının nəzərə alınması ilə fərdi əsaslar üzərində formalaşdırılan Tərəfdaşlıqdan ibarətdir. O, birgə, iştirakçı-ölkə hökumətinin seçdiyi sürət və səviyyədə həyata keçirilir. Sülh Naminə Tərəfdaşlıq çərçivəsində SNT Proqramının vəzifə və məqsədlərini həyata keçirmək və onun ideyalarını əməli fəaliyyətə çevirmək imkanı verən müxtəlif vasitələr dəsti hazırlanıb. Bu cür vasitə və təşəbbüslər aşağıda nəzərdən keçirilib. Onlar ikitərəfli və çoxtərəfli fəaliyyətin əsasını təşkil edir və Tərəfdaşlara səmərəlilik və şəffaflıq prinsipləri üzərində qurulmuş və Tərəfdaşların NATO-nun fəaliyyətində iştirakının dəstəklənməsinə yönəlmiş proqramlarda iştirak etmək imkanı verir.

> Xorvatiya Sülh Naminə Tərəfdaşlıq Çərçivə Sənədini 2000-ci ilin may ayında imzalayır.

«Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» Proqramının rəsmi əsasını hər bir Tərəfdaş-dövlətin konkret vəzifələrinin göstərildiyi Çərçivə Sənədi təşkil edir. Bütün Tərəfdaşlar öz üzərinə bir sıra genişmiqyaslı siyasi öhdəlik götürür – demokratik cəmiyyətin əsaslarını qorumaq; beynəlxalq hüquq prinsiplərini dəstəkləmək; BMT-nin Nizamnaməsi, Umumi İnsan Haqları Deklarasiyası, Helsinki Yekun Aktı və tərksilah və silahlanma üzərində nəzarət haqqında sazişlər üzrə öhdəlikləri yerinə yetirmək; başqa dövlətlərə qarşı qüvvə tətbiq etməklə hədələməkdən və ya onu tətbiq etməkdən imtina etmək; mövcud sərhədləri gözləmək; mübahisələri sülh yolu ilə həll etmək. Eyni zamanda, silahlı qüvvələr üzərində demokratik nəzarət tətbiq etmək məqsədi ilə milli hərbi planlaşdırma və hərbi büdcənin formalaşdırılması sahəsində şəffaflığın artırılması, həmçinin NATO ilə sülhəratma və humanitar əməliyyatlarda birgə fəaliyyət göstərmək üçün qüvvə və vasitələr yaratmaq üzrə konkret öhdəliklər götürülür. Çərçivə sənədi həm də NATO üzrə Müttəfiqlərin öz ərazi bütövlüyünə, siyasi müstəqilliyinə və ya təhlükəsizliyinə bilavasitə təhlükə görən hər bir Tərəfdaş-dövlətlə məsləhətləşmələr aparmaq öhdəliyini təsbit edir – bu, məsələn, Albaniya və keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniyanın* Kosovo böhranı zamanı istifadə etdikləri mexanizmdir.

Tərəfdaş-dövlətlər öz məqsəd və imkanlarından asılı olaraq ayrı-ayrı fəaliyyət növlərini seçirlər. Onlar həmin fəaliyyət növlərini Təqdimat Sənədində NATO üzrə Müttəfiqlərə təqdim edirlər. Bundan sonra birlikdə Fərdi Tərəfdaşlıq Proqramı hazırlanır və NATO ilə konkret Tərəfdaş-dövlət tərəfindən təsdiq edilir. Bu cür ikitərəfli proqramların fəaliyyət növlərinin geniş «menyu»su əsasında hər bir ölkənin konkret maraqları və tələbatına müvafiq surətdə hazırlanır. Bu cür əməkdaşlıqda əsas diqqət, o cümlədən, müdafiə fəaliyyəti, hərbi islahatlar və hərbi islahatların nəticələrinin ləğv edilməsi ilə bağlı məsələlərə yetirilir. Lakin bu zaman o, demək olar ki, hərbi siyasət və planlaşdırma, hərbi-mülki əlaqələr, təhsil və təlim hazırlığı, hava hücumundan müdafiə, informasiya və rabitə sistemləri, böhran tənzimlənməsi və fəvqəladə mülki planlaşdırma da daxil olmaqla, NATO-nun bütün fəaliyyət sahələrinə toxunur.

1999-cu ilin aprelində Vaşinqtonda keçirilmiş Zirvə görüşündə mühüm təşəbbüslər irəli sürüldü. Onlar Sülh Naminə Tərəfdaşlığın əməliyyat səmtləşməsinin və Tərəfdaş-dövlətlərin SNT çərçivəsində qərarların qəbulu və planlaşdırmada iştirakının qüvvətləndirilməsinə yönəlib. Bunlara «Əməliyyat

İmkanları Konsepsiyası» və «Hərbi-Siyasi Çərçivə» sənədlərinin qəbul edilməsi üzrə təşəbbüslər aiddir. Tərəfdaş-dövlətlərə hərbi qulluqçuların təlim-təhsil hazırlığı vasitəsilə əməliyyat potensialının qüvvətləndirilməsində yardım etmək məqsədi ilə həmçinin təlim və təhsil hazırlığının genişləndirilməsi Proqramı qəbul olunub.

Əməliyyat İmkanları Konsepsiyası Şimali Atlantika Alyansı və Tərəfdaş-dövlətlərin silahlı qüvvələrinin NATO-nun rəhbərliyi altında gələcək SNT əməliyyatları gedişində birgə fəaliyyət göstərmək qabiliyyətinin qüvvətləndirilməsi üçün hazırlanıb. Onun məqsədi NATO-nun rəhbərliyi altında SNT əməliyyatlarının keçirilməsi və cəbhəarxası təminat üçün ayrılan müxtəlif hərbi kontingentlərdən qoşun qruplaşmasının formalaşdırılması üzrə fəaliyyəti daha çevik etməkdən ibarətdir. Bu mexanizmdə əsas diqqət bu cür əməliyyatların keçirilməsi üçün potensial olaraq mövcud olan qüvvə və vasitələrə yetirilir. Bu cür əsgəri kontingentlərin NATO-nun komandanlığı altında qruplaşmalara inteqrasiyasına həmçinin Tərəfdaş-dövlətlərin və Şimali Atlantika Alyansı qoşunlarının idarəetmə orqanları və onların hissə və bölmələri arasında möhkəm iş əlaqələri kömək edir. Bu əlaqələr dinc dövrdə yaradılır və daim inkişaf etdirilir. İstanbul Zirvə görüşündə belə bir qərar qəbul olunmuşdu ki, Əməliyyat İmkanları Konsepsiyası həyata keçirildiyi zaman əməliyyat uyğunlaşması standartları və onunla bağlı fəaliyyət qiymətləndirilməsi NATO mexanizmləri ilə bir araya gətiriləcək.

«Hərbi-siyasi çərçivələr» Sənədində Tərəfdaş-dövlətlərin siyasi məsləhətləşmələrdə, qərarların qəbul olunması prosesində, əməliyyat planlaşdırılması və komandanlıq etmə mexanizmində iştirakı prinsipləri, formaları və onların xüsusunda digər göstərişlər şərh edilir. İstanbul Zirvə görüşündə tərəfdaşları qərarların hazırlanması prosesinə onun erkən mərhələlərində cəlb olunmasının zəruriliyi vurğulanmışdır. Bu çərçivə sənədinin müddəaları NATO-nun rəhbərliyi altında Tərəfdaş-dövlətlərin iştirakı ilə həyata keçirilən bütün əməliyyatlarda tətbiq edilir, həmçinin NATO-nun təlim və Etimad Fondlarının yaradılması kimi başqa fəaliyyət növlərində Tərəfdaşların kömək göstərdiyi zaman ümumi rəhbər göstərişlər kimi tətbiq olunur.

Tərəfdaş-dövlətlərin Tərəfdaşlığın gündəlik fəaliyyətinə inteqrasiyası dərəcəsini yüksəltmək üçün NATO-nun bir neçə qərargahında SNT-nin «qərargah

elementləri» - Tərəfdaş-dövlətlərdən olan zabitlərdən təşkil edilmiş qərargah əməliyyat qrupları yaradılmışdı. NATO-nun Monsda (Belçika) yerləşən BSQ Əməliyyatlar üzrə Komandanlığı nəzdində Tərəfdaşlığın Əlaqələndirməsi Qrupu SNT təlim və döyüş hazırlığı məsələlərinin əlaqələndirilməsinə yardım edir. Bundan başqa, Beynəlxalq Əlaqələndirmə Mərkəzi NATO-nun rəhbərliyi altında keçirilən sülhəratma əməliyyatlarında iştirak etmək üçün öz əsgəri kontingentlərini ayıran və NATO-ya daxil olmayan bütün ölkələrin nümayəndələrinə planlaşdırma üzrə iş üçün konfrans- zallarını və otaqlarını təqdim edir (*bax s. 23*).

Sülhəratma əməliyyatlarında Tərəfdaş-dövlətlərin yeni təşkil edilmiş hərbi hissələri və NATO qüvvələri arasında qarşılıqlı əlaqələrin səviyyəsini artırmaq məqsədi ilə SNT-in Planlaşdırma və Analiz Prosesi (PAP) yaradılır və onun çərçivəsində əməliyyat uyğunluğu prinsipləri və ayrılan qüvvələr və vasitələr qarşısında qoyulan tələblər müəyyənləşdirilir. Bu proses Balkanlar və Əfqanıstanda NATO-nun rəhbərliyi ilə sülhə yardım üzrə əməliyyatlar zamanı Tərəfdaş-dövlətlərlə əməkdaşlığın genişlənməsinə xeyli dərəcədə kömək etdi. PAP mexanizmi NATO silahlı qüvvələri quruculuğunun planlaşdırma sisteminin modeli üzrə yaradılıb və Tərəfdaşlara əlavə əsaslar üzərində təklif olunur. Bu prosesin iştirakçısı olan hər bir ölkə ilə onun qəbul etdiyi plan göstəriciləri və ya Tərəfdaşlıq məqsədlərinin müzakirəsi keçirilir, bundan sonra isə əldə edilmiş tərəqqinin dərin təhlili üzrə tədbirlər keçirilir. İllər keçdikcə PAP tələbləri daha yüksək oldu və kompleks xarakter qazandı. İndi onlar NATO üzrə Müttəfiqlərin öz qarşısında qoyduqları hərbi potensialın təkmilləşdirilməsi məsələləri ilə uzlaşdırılıb. Tərəfdaşlar PAP həmçinin səmərəli, ucuz, müstəqil, silahlı qüvvələrin quruculuğu və hərbi islahatlar sahəsində fəaliyyətin fəallaşdırılması üçün istifadə edilir. Bu mexanizm, məsələn, Ukraynada hərtərəfli hərbi islahatlarda əsas rol oynadı (*bax s. 25*).

Tərəfdaşlığın bəzi təşəbbüsləri hərbi islahatların nəticələrinin aradan qaldırılmasında yardım edir, məsələn, buna SNT Etimad Fondlarının (*bax. Qoşmaya, səh 28*), yaradılmasına yönəlmiş siyasət kömək edir. Etimad Fondları ölkələrə piyadalara qarşı minaların və silah artıqlarının təhlükəsiz məhv edilməsi, həmçinin hərbi qulluqçuların yenidən peşə hazırlığı keçməsi və hərbi bazaların konversiyası işində əməli kömək göstərir.

> İsveçrə KFOR vertolyotu Kosovaya, Priştinaya uçur: NATO tərəfindən həyata keçirilən sülhün qorunması əməliyyatlarında əməkdaşlığın genişlənməsi Tərəfdaşlığın əsas məsələsidir.

Əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi

NATO ilə Tərəfdaş-dövlətlər arasında əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi istiqamətində sonrakı tədbirlər Tərəfdaşlar tərəfindən 2002-ci ilin noyabrında Praqa Zirvə görüşündə həyata keçirilib. AATŞ və Sülh Naminə Tərəfdaşlığın fəaliyyətinin hərtərəfli təhlili nəticələrinə əsasən, Tərəfdaş-dövlətlər arasında siyasi dialoqu qüvvətləndirmək və gələcəkdə onların qatıldığı fəaliyyət növlərinin planlaşdırma, yerinə yetirmə və nəzarətində iştirakını genişləndirmək tövsiyə edilib.

Praqa Zirvə görüşündə əməkdaşlığın yeni mexanizmi – Tərəfdaşlıq Fəaliyyətinin Planlaşdırılması təqdim edildi. İlk bu cür plan Terrorizmə qarşı Tərəfdaşlıq Fəaliyyət Planı oldu (*bax s. 15*). Bundan başqa, ilk dəfə olaraq Şimali Atlantika İttifaqına yalnız Tərəfdaşlığın müxtəlif fəaliyyət növləri «menyu» sundan tədbirləri sadəcə olaraq seçmək deyil, bunda marağı olan, onların daxili islahatlarının, məsələn, müdafiə və təhlükəsizlik sektorunda, daha sistemləşdirilmiş dəstəklənməsi barəsində xahişlə ona müraciət edən Tərəfdaş-dövlətlərə məqsədyönlü yardım etmək imkanı verən Fərdi Tərəfdaşlıq üzrə Əməliyyat Planı (FTƏP) təklif edildi (*qoşmaya bax*).

Praqada əldə edilmiş tərəqqi əsasında, 2004-cü ilin iyun ayında İstanbul Zirvə görüşündə Avro-Atlantika Tərəfdaşlığının daha da qüvvətləndirilməsi və onun

ən mühüm tematik məsələlərin ayrı-ayrı Tərəfdaş-dövlətlərin tələbatları və imkanları nəzərə alınmaqla həlli üçün həyata keçirilən tədbirlərinin ixtisaslaşması üzrə bir sıra ölçülər götürüldü. Bu Zirvə görüşündə vəzifəsi Tərəfdaş-dövlətlərə səmərəli və demokratik məsuliyyətli müdafiə təsisatlarının quruculuğunda kömək və dəstək göstərməkdən ibarət olan Müdafiə Təsisatlarının Qurulmasına dair Tərəfdaşlıq Fəaliyyət Planı qəbul olundu (*bax s. 24*).

Öz hərbi kontingentlərini ayıran ölkələrin qərarların qəbul olunması prosesində artıq onun erkən mərhələlərində iştirakı və Tərəfdaş-dövlətlərin siyasi məsləhətləşmələr aparılması üzrə imkanlarının genişləndirilməsi onlara NATO-nun rəhbərliyi altında keçirilən əməliyyatlara öz töhfəsini daha fəal verməyə imkan yaradır. Buna əlavə olaraq, Əməliyyat İmkanları Konsepsiyası genişləndiriləcək və Tərəfdaşlara vəzifəsi Şimali Atlantika İttifaqı silahlı qüvvələri və hərbi potensialının daim aparılan islahatları prosesinə yardım göstərmək və müşahidə etməkdən ibarət olan NATO BSQ Transformasiya üzrə Müttəfiq Komandanlığı öz nümayəndəliklərini açmağa imkan veriləcək. Bu, NATO və Tərəfdaş-dövlətlərin qüvvələri arasında hərbi sahədə əməliyyat uyğunluğunu artırmağa kömək edəcək və onların müdafiə strukturlarının NATO-nun əməliyyat rolu və hərbi potensialının inkişafına uyğun olaraq islah edilməsini fəallaşdıracaq.

Həmçinin əsas diqqəti iki strateji əhəmiyyət kəsb edən bölgə, o cümlədən, Qafqaz (Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstan) və Orta Asiya (Qazaxıstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistan) ilə qarşılıqlı əlaqələrin fəallaşdırılmasına yönəltmək qərar alındı. NATO-da bu iki bölgə üzrə xüsusi təmsilçi, həmçinin iki əlaqələndirmə zabiti təyin edildi. Onların qarşısına zərurət yarandıqca Fərdi Tərəfdaşlıq üzrə Əməliyyat Planlarının (FTƏP), Müdafiə

Təsisatlarının Qurulmasına və Terrorizmə qarşı mübarizəyə dair Tərəfdaşlıq Fəaliyyət Planlarının müvafiq aspektlərinin gerçəkləşdirilməsi, həmçinin Planlaşdırma və Analiz Prosesi (PAP) çərçivəsində əməkdaşlıq məsələləri üzrə yardım etmək və məsləhətlər vermək vəzifəsi qoyulur.

Ətraflı məlumat üçün:

www.nato.int/issues/eapc/index.html

www.nato.int/issues/pfp/index.html

FƏRDI TƏRƏFDAŞLIQ ÜZRƏ ƏMƏLIYYAT PLANLARI

Fərdi Tərəfdaşlıq üzrə Əməliyyat Planlarının (FTƏP) qəbul edilməsi təşəbbüsü 2002-ci ilin noyabrında Praqada keçirilmiş Zirvə görüşündə irəli sürülüb. Onlarda NATO ilə əlaqələrini dərinləşdirmək üzrə siyasi arzusu və iqtidarı olan ölkələr iştirak edə bilər. Bu cür planlar ikiillik əsasda tərtib edilir və onların vasitəsi ilə Tərəfdaş-dövlətin Şimali Atlantika İttifaqı ilə, onların daxili islahatlarının dəstəklənməsinə kömək edən fəaliyyət növlərinə xüsusi diqqət yetirməklə, qarşılıqlı əlaqələrdə ola biləcəyi müxtəlif əməkdaşlıq mexanizmlərinin birləşməsinə yönəlibdir.

FTƏP-də əməkdaşlığın məqsədləri konkret tərəfdaşlığın üstünlükləri aydın ifadə edilməli və istifadə olunması üçün təqdim edilmiş mexanizmlərin bilavasitə həmin üstünlüklərinə uyğun gəldiyinə zəmanət verilməlidir. NATO bu cür ölkələrlə onlarda keçirilən islahatların məqsədləri ilə bağlı konkret məsələlər üzrə məsləhətləşmələr aparmağı öhdəsinə götürür.

FTƏP prosesi həmçinin aktual məsələlər üzrə fəal siyasi dialoqu ehtiva edə bilər. Bundan başqa, FTƏP vasitəsilə NATO-nun ayrı-ayrı Müttəfiqləri tərəfindən göstərilən ikitərəfli yardımı, həmçinin digər beynəlxalq təşkilatlarla birgə səyləri əlaqələndirmək daha asan olacaq.

Planın vəzifələri siyasət və təhlükəsizlik məsələlərinin; müdafiə, təhlükəsizlik və hərbi məsələlərin; ictimaiyyət üçün informasiya; elm və ətraf mühitin; mülki fəvqəladə planlaşdırmanın; inzibati məsələlərin; mühafizə və təhlükəsizliyin təminatı; ehtiyatlar məsələlərinin ümumi kateqoriyasını əhatə edir.

2004-cü ilin noyabrında Gürcüstan NATO ilə FTƏP-nin ilk iştirakçı-ölkəsi oldu. Hazırda Azərbaycan və Özbəkistanla FTƏP hazırlanır. Bu cür planın hazırlanmasına Ermənistan da maraq göstərib.

> Avro-Atlantik
Tərəfdaşlığı 2004-cü
il İstanbul Sammitində
daha da gücləndirildi.

Təhlükəsizlik və əməkdaşlıq məsələləri üzrə dialoq

Təhlükəsizlik şəraiti inkişaf etdikcə, Avro-Atlantika Tərəfdaşlığı da inkişaf edir. Bu, NATO üzrə Müttəfiqlər və Tərəfdaş-dövlətlər üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bir çox təhlükəsizlik problemlərini həll etmək zərurəti ilə müəyyənləşdirilir. NATO ölkələri və Tərəfdaş-dövlətlərin Sülhə Yardım üzrə Birgə Qüvvələrinin yerləşdirildiyi Balkanlar və Əfqanıstanda təhlükəsizlik şəraitinin inkişafı məsələləri üzrə müntəzəm surətdə fikir mübadiləsi aparılır. Terrorizmə qarşı mübarizə və kütləvi qırğın silahı, həmçinin atıcı və yüngül silahların yayılması ilə bağlı problemlərin həlli kimi əsas fəaliyyət sahələrində xüsusi biliklərin mübadiləsinə, əməli əməkdaşlığın inkişafı və onun əlaqələndirilməsinə yardım göstərməyə yönəlmiş təşəbbüslər qəbul olunur.

Bir çox təhlükəsizlik problemləri qonşu ölkələrlə qarşılıqlı sıx əlaqələr sayəsində daha yaxşı həll edilir. AATŞ və SNT Proqramı Tərəfdaş-dövlətlər arasında əsas məsələlər üzrə regional və subregional səviyyədə, xüsusən Cənubi-Şərqi Avropa, Qafqaz və Mərkəzi Asiyada, əməkdaşlığın inkişafı və dəstəklənməsi üçün yaxşı əsasdır.

Terrorizmə qarşı mübarizə

Terrorizmə qarşı mübarizə indi NATO-nun ən mühüm vəzifələrindən biri olub. 2001-ci il sentyabrın 11-də ABŞ-da törədilmiş terror aktları NATO-nun Vaşinqton müqaviləsinin (Şimali Atlantika Alyansının kollektiv müdafiə haqqında əsas Müqaviləsinin) 5-ci Maddəsinin tətbiq etməsinə səbəb oldu. Terror aktlarının ertəsi günü ən qısa müddət ərzində çağırılmış iclasda NATO ölkələri və Tərəfdaş-dövlətlərin səfirləri qətiyyətlə bu aktları pislədilər və terrorizm zülmü ilə mübarizədə qüvvələrini əsirgəməyəcəklərini öhdələrinə götürürdlər.

«Biz bu barbar hərəkətlərindən sarsılmışıq və qətiyyətlə onları pisləyirik. Bu hərəkətlər bizim ümumi dəyərlərimizə qarşı yönəlibdir. Biz bu dəyərlərin zorakılıq yolu ilə gedənlər tərəfindən nüfuzdan salınmasına yol vermərik. Biz terrorizm bəlası ilə mübarizədə bütün qüvvələrimizi sərf edəcəyimizi öhdəməizə götürürük. Biz Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq ideallarının qələbə çalacağına əminliyimizdə birik».

(AATŞ-nın Bəyanatı, 12 sentyabr 2001-ci il)

AATŞ-nın Şimali Amerika və Avropadan başlamış Mərkəzi Asiyaya qədər uzanan bölgədə yerləşmiş üzv-dövlətlərinin o gün ifadə etdiyi və sonradan terrorizmə qarşı mübarizə kampaniyasında özünü büruzə verdiyi həmrəylik göstərdi ki, NATO-nun Tərəfdaşlıq Təşəbbüsləri əsl Avro-Atlantika təhlükəsizliyi mədəniyyətinin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Terrorizm təhlükəsinə qarşı mübarizədə qüvvələrin birləşdirilməsi üzrə ümumi qətiyyət Terrorizmə qarşı mübarizəyə dair Tərəfdaşlıq Fəaliyyət Planının qəbul edildiyi Praqa Zirvə görüşündə öz konkret ifadəsini tapdı. Bu Fəaliyyət Planı siyasi məsləhətləşmələr və əməli tədbirlər vasitəsilə bu sahədə əməkdaşlıq və xüsusi biliklər mübadiləsinin əsasını təşkil edir. O, sərhədlərin təhlükəsizliyi, terrorizmə qarşı mübarizə məsələləri üzrə məşq xüsusunda təlimlər və döyüş hazırlığı, terror aktlarından müdafiə və onların nəticələrinin aradan qaldırılması üçün qüvvə və vasitələrin yaradılması kimi sahələrdə kəşfiyyat məlumatları mübadiləsi və əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsinə kömək edir (*bax, səh.32*). Bu plan həmçinin döyüş sursatlarının, habelə köçürülən zenit-raket kompleksləri və qumbaraatanları kimi atıcı və yüngül silahların artığının fiziki təhlükəsizliyi və təhlükəsiz məhv edilməsinin təmin edilməsi üzrə fəaliyyətin inkişafına yardım göstərir.

Kütləvi qırğın silahının yayılmasına qarşı mübarizə

Kütləvi qırğın silahı

Kütləvi qırğın silahının (KQS) yayılmasının qarşısını almaq XXI əsrin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə ən mühüm vəzifələrdən biridir. NATO-nun öz Tərəfdaşları ilə dialoqu Şimali Atlantika Alyansının kütləvi qırğın silahının yayılmaması sahəsindəki məqsədlərinə nail olmaqda xüsusi rol oynayır. Etimad - kütləvi qırğın silahının yayılmasına qarşı mübarizədə səylərin uğurlu olmasının zəruri şərtidir. Onu isə yalnız açıqlıq və şəffaflıq şəraitində yaratmaq olar.

Şimali Atlantika Alyansı Tərəfdaşları ilə məsləhətləşmələr vasitəsilə KQS yayılması ilə bağlı məsələlər üzrə qarşılıqlı anlaşma və informasiya mübadiləsinə genişləndirməyə çalışır. Xarici işlər və müdafiə nazirlikləri əməkdaşlarının

iştirak etdiyi bu cür məsləhətləşmələr siyasi və hərbi fəaliyyətin müzakirəsinə yönəlib və etimadın möhkəmləndirilməsinə mühüm töhfə verir. Bundan başqa, bir sıra Tərəfdaş-dövlətlər KQS-nin tətbiqi zamanı yaranan xüsusi şəraitə hazırlıq planında böyük imkanlara malikdir və buna görə də bu sahədə birgə səylərin fəallaşdırılmasına əhəmiyyətli töhfəsini verə bilərlər.

Bu problemin konkret aspektlərinin müzakirə edildiyi bir neçə seminar və simpozium keçirilib. Bu tədbirlərdə həmin problemin, o cümlədən, «Qarayara – ibrət dərsləri» mövzusu üzrə məsələlər müzakirə olunub, ABŞ-da 2001-ci ilin payızında və digər ölkələrdə baş vermiş hadisələrin nəticələri üzrə toplanmış təcrübənin əsasında fəvqəladə hadisələr ehtimalına qarşı bəzi ən mühüm planlaşdırma aspektləri qeyd edilib. Digər mövzu sənayenin ətraf mühitə vurduğu ziyanla bağlı problemlər və digər praktiki tibbi məsələlərlə bağlı idi.

> Kütləvi qırğın silahlarının yayılması XXI əsr üçün ciddi təhlükəsizlik təhdidi yaradır.

AATŞ-nin bioloji və kimyəvi silahla bağlı potensial təhlükələrinə həsr olunmuş simpoziumları Tərəfdaşlara informasiya mübadiləsi aparmağa və həmin təhlükələrin qarşısının alınmasının optimal əməli üsullarını işləyib hazırlamağa imkan verdi. KQS döyüş vasitələrindən yeni müdafiə avadanlığı, müxtəlif vasitə və texnika sahəsində tədqiqat və inkişaf məsələlərinin müzakirəsi aparılır ki, bu da bu cür silahlardan müdafiəyə ümumi hazırlığın artırılması üsullarının daha yaxşı dərk olunmasına yardım edir.

NATO və Tərəfdaş-dövlətlərin tərksilah üzrə ekspertləri KQS-nin yayılması üzrə kəşfiyyat məlumatlarının birgə istifadə olunması aspektləri və siyasi məsələlərinin müzakirəsini keçiriblər. Bu məsləhətləşmələr KQS-nin yayılmasının ən mühüm təmayüllərinə həsr olunmuşdu. Məsləhətləşmələrdə AATŞ-ya daxil olmayan Çin, Yaponiya, İsrail, Cənubi Koreya kimi ölkələrin nümayəndələrinin həmin problemlərin regional aspektlərinə həsr olunmuş mövzularda çıxış etdikləri məruzələr dinlənilmişdi. Tərəfdaşlar ixrac nəzarəti üsulları və BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının nüvə silahının yayılmaması sahəsində N-1540 Qətnaməsi kimi son təşəbbüslərin gerçəkləşdirilməsi məsələləri üzrə informasiya mübadiləsi aparıb.

Şimali Atlantika Alyansının üzv-dövlətləri tərəfdaşlarını həmçinin NATO-nun kimyəvi, bioloji, radioloji və nüvə silahından (KBRNS) müdafiənin konkret sahələrindəki fəaliyyət növləri, o cümlədən KBRNS-dən müdafiə batalyonunun yaradılması və NATO BSQ-nin döyüş heyətinə daxil edilməsi barəsində məlumatlandırdı.

Minalara və atıcı silahlara qarşı aksiyalar

Qeyri-seçici surətdə tətbiq edilən ucuz silahların yayılması nəticəsində yaranan təhlükə dünya birliyinin diqqət mərkəzindədir və getdikcə artan narahatlıq doğurur. Asanlıqla əldə edilə bilən atıcı silahlardan istifadə də sadədir və uzun sürən silahlı münaqişələrin qızışdırılmasına səbəb olur. Dinc əhəlinin getdikcə artan zorakılığın qurbanları olması halları get-gedə artır. BMT-nin və digər mənbələrin məlumatlarına əsasən, keçən əsrin 90-cı illərindəki hərbi əməliyyatlarla bağlı olan 4 milyon ölüm hallarının 90%-i dinc əhəlinin payına düşür ki, bununda 80%-i qadın və uşaqlardır. Hesablamalara görə, dünyada 0,5 milyarddan çox atıcı və yüngül silah vardır, yəni hər 12 nəfərə bir vahid silah düşür. Onlar hər gün 1000-dən çox ölüm hallarına səbəb olur. Mövcud dəyərləndirmələrə görə, dünyada yerin altında quraşdırılmış piyada əleyhinə minaların sayı 100 milyondur. Orta hesabla, hər 22 dəqiqədən bir piyada əleyhinə minalardan biri partlayır və bunun nəticəsində ildə 26 min adam ölür və ya şikəst olur.

> Yüngül və atıcı silahların yayılması artan beynəlxalq narahatlığın diqqət mərkəzindədir.

Qlobal, regional və yerli səviyyələrdə atıcı silahların yayılmaması probleminin həlli və minalara qarşı humanitar aksiyaların keçirilməsi üçün çoxtərəfli təşəbbüslər irəli sürülüb. NATO və Tərəfdaş-dövlətlər Avro-Atlantika bölgəsində bu problemlərlə mübarizədə əldə edilmiş hərbi-siyasi təcrübə və xüsusi biliklərdən istifadə edərək, bu səyləri tamamlamağa çalışırlar.

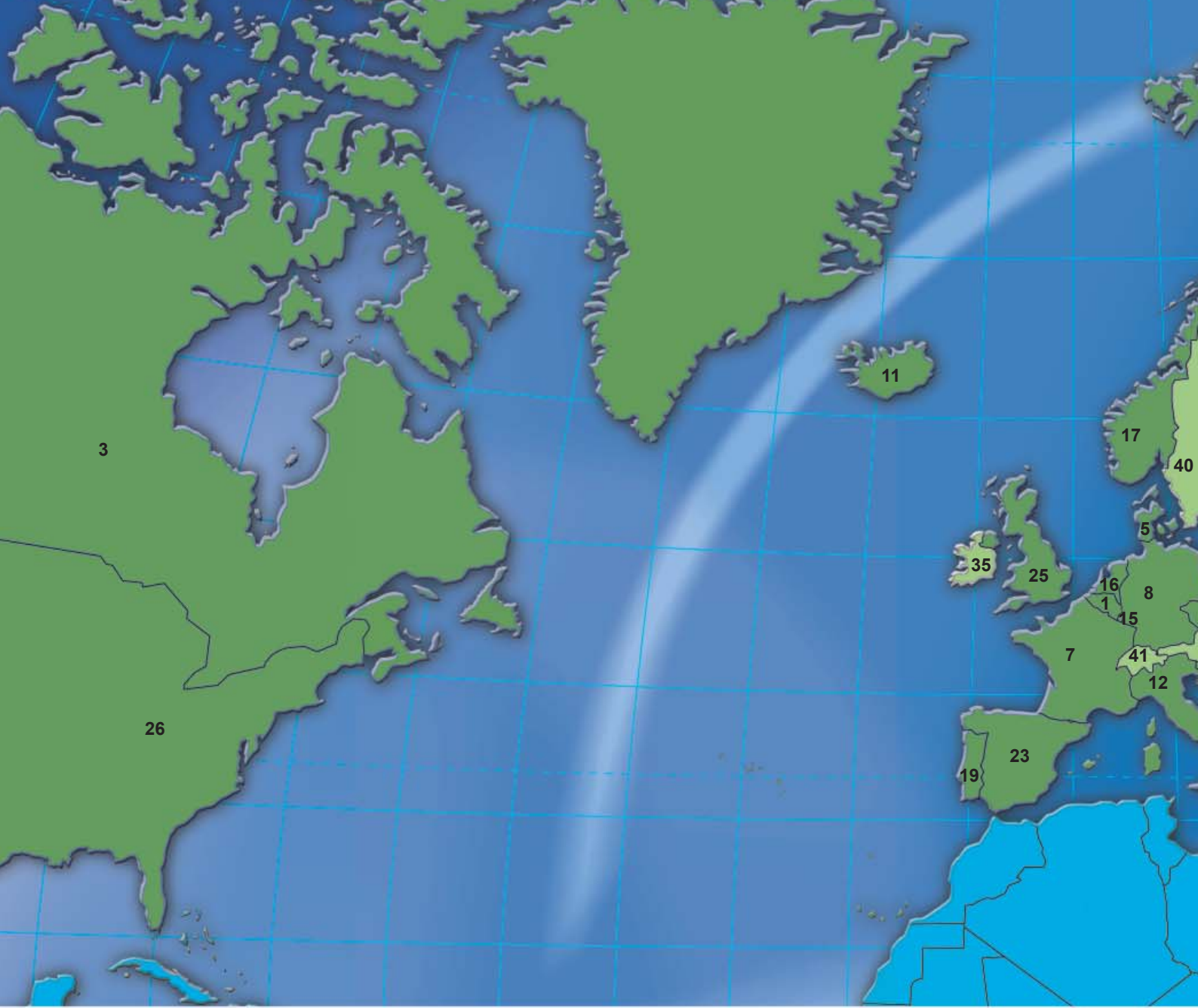
AATŞ Yüngül və Atıcı Silahlar və Minalar üzrə Xüsusi İşçi Qrup yaradıb. Bu qrup bu cür silahların ötürülməsi üzərində optimal nəzarət formaları, məsələn, milli ixrac nəzarəti və hüquq-mühafizə mexanizmləri vasitəsi ilə nəzarət haqqında informasiya mübadiləsi üçün forum kimi çıxış edir. SNT Proqramında həmçinin silah ehtiyatlarının rəşional istifadəsi, onların təhlükəsiz saxlanması, utilizasiyası (fayda ilə başqa məqsədlər üçün işlədilməsi) və onun artıqlarının məhv edilməsi və habelə sülhyaratma əməliyyatları zamanı onun yığılması və məhv edilməsi məsələləri üzrə təlim hazırlığının genişləndirilməsinə yardım üzrə fəaliyyət nəzərdə tutulub. Buna əlavə olaraq, ayrı-ayrı ölkələrə sorğular üzrə ixtisaslaşdırılmış yardım təqdim edilir.

Bu İşçi Qrupda, həmçinin SNT Proqramı çərçivəsində piyada əleyhinə minalar problemi müzakirə edilir. Bu problemin konkret aspektlərinə seminar və simpoziumlar həsr olunub. Bundan başqa, hərçənd səhra şəraitində humanitar minasızlaşdırma məsələləri BMT-nin Minalara qarşı Aksiyalar Xidmətinin müstəsna hüququ olsa da, NATO və Tərəfdaş-dövlətlərin Balkanlar və Əfqanıstanda sülhyaratma əməliyyatlarında iştirak edən hərbi qulluqçuları müntəzəm olaraq mülki təşkilatlara humanitar minasızlaşdırma üzrə səylərində kömək göstərilir. Balkanlarda artıq 26 mln. kv. km. ərazi minalardan təmizlənilib, Əfqanıstanda isə Beynəlxalq Təhlükəsizliyə Yardım Qüvvələri (BTYQ) Kabil Beynəlxalq Hava Limanının və məsul olduqları zonalardakı digər yerlərin piyada əleyhinə minalardan təmizlənməsində yardım edirlər.

> NATO və Tərəfdaş dövlətlərdən olan sülhməramlılar müntəzəm olaraq humanitar minalardan təmizləmə üzrə səyləri dəstəkləyirlər.

2000-ci ildə SNT-nin Etimad Fondlar mexanizmi yaradılıb (bax. səh.28). Onların məqsədi donor-dövlətlərin piyada əleyhinə minaların məhv edilməsi üçün ayırdığı vəsaitlərin ötürülməsi kanalı olmaqdan ibarətdir. 2004-cü ilin dekabr ayına 2 milyondan çox piyada əleyhinə mina məhv edilib. Gələcəkdə bu cür layihələrin sayını artırmaq planlaşdırılıb. Bu vaxt ərzində Etimad Fondlarının onlara döyüş sursatları və atıcı və yüngül silahların artıqlarının məhv edilməsi vəzifələri də daxil edilməklə tətbiq edildiyi sahə genişləndirilib.

NATO ÖLKƏLƏRİ

Belçika (1)

Bolqarıstan (2)

Kanada (3)

Çexiya Respublikası (4)

Danimarka (5)

Estonya (6)

Fransa (7)

Almaniya (8)

Yunanıstan (9)

Macarıstan (10)

İslandiya (11)

İtaliya (12)

Latviya (13)

Litva (14)

Lüksemburq (15)

Hollandiya (16)

Norveç (17)

Polşa (18)

Portuqaliya (19)

Rumıniya (20)

Slovakiya (21)

Sloveniya (22)

İspaniya (23)

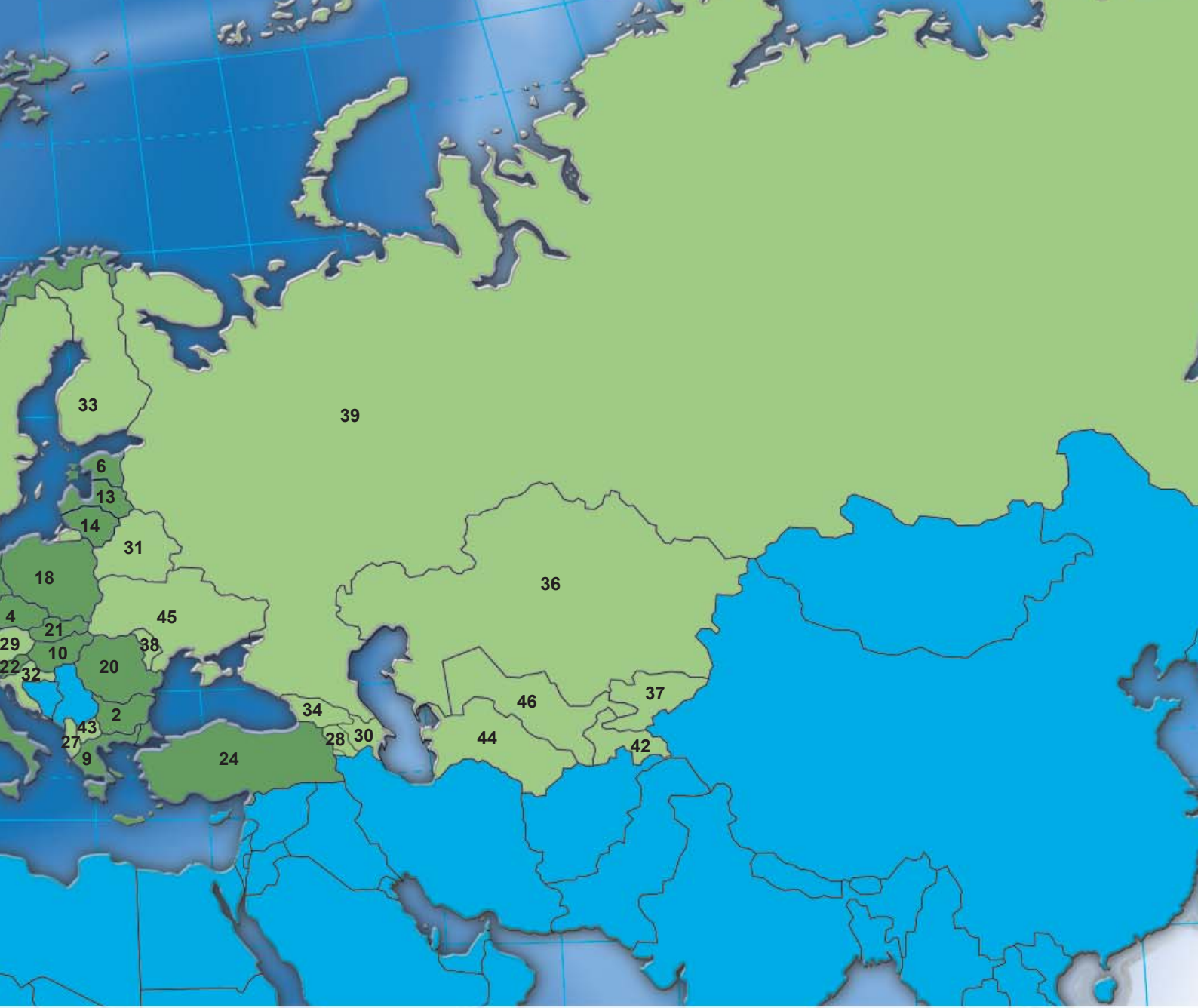
Türkiyə (24)

Birləşmiş Krallıq (25)

ABŞ (26)

TƏRƏFDAŞ-DÖVLƏTLƏRİ

Albaniya (27)

Ermənistan (28)

Avstriya (29)

Azərbaycan (30)

Belorusiya (31)

Xorvatiya (32)

Finlandiya (33)

Gürcüstan (34)

İrlandiya (35)

Qazaxıstan (36)

Qırğızıstan (37)

Moldova (38)

Rusiya (39)

İsveç (40)

İsveçrə (41)

Tacikistan (42)

keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya* (43)

Türkmenistan (44)

Ukrayna (45)

Özbəkistan (46)

* Türkiyə Makedoniya Respublikasını konstitusiya adı ilə tanıyır

Sülhə yardım əməliyyatları

> Tərəfdaş dövlətlər Əfqanıstandakı Beynəlxalq Təhlükəsizliyə Yardım Qüvvələrinə əhəmiyyətli töhfə verirlər.

Tərəfdaş-dövlətlər NATO-nun rəhbərliyi altında Balkanlarda sülhə yardım əməliyyatlarında ən mühüm rol oynayıb, indi isə onlar həmçinin NATO-nun Əfqanıstandakı missiyasına öz töhfələrini verirlər. Tərəfdaş-dövlətlərin bu əməliyyatlarda iştirakı Avro-Atlantika bölgəsi və onun hüduqlarından kənarda təhlükəsizliyi artırır. Bu, Tərəfdaş-dövlətlərin qüvvələrinə NATO üzrə Müttəfiqlərin qüvvələri ilə birgə böhran bölgələrində sabitliyin bərpası üzrə əməli fəaliyyət təcrübəsi toplamağa imkan verir. Bu həmçinin Şimali Atlantika Alyansı üzv-dövlətlərinin üzərinə düşən artan əməliyyatların yükünü azaltmağa kömək edir. Bundan başqa, Tərəfdaşların NATO-nun rəhbərliyi altında əməliyyatlarda iştirakı digər ölkələrə böhran tənzimlənməsində və sabitsizliyin yayılmasının qarşısını almaqda yardım edilməsi məsələsi üzrə geniş beynəlxalq konsensusun ifadəsidir.

Bir çox Tərəfdaş-dövlətlərdən olan hərbi qulluqçular üçün artıq NATO üzrə həmkarları ilə Şimali Atlantika Alyansının mürəkkəb şəraitdə necə hərəkət etdiyi ilə tanış olaraq əməkdaşlıq etmək adət halını alıb. Məhz bu amil soyuq müharibənin sonuna qədər bölünmüş qitə şəraitində bir-birinə qarşı duran hərbi ittifaqlarda iştirak edən hərbi qulluqçular arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və etibarın və qarşılıqlı anlaşmanın möhkəmləndirilməsi üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu gün NATO və Tərəfdaş-dövlətlər XXI əsrin problemlərinə müqavimət göstərmək üçün əməliyyatlarda birgə fəaliyyət göstərirlər.

Əfqanıstanda həyata keçirilən missiya

2003-cü ilin avqustundan NATO Əfqanıstanda Beynəlxalq Təhlükəsizliyə Yardım Qüvvələrinə (BTYQ) başçılıq edir. BMT-nin mandatı ilə həyata keçirilən bu missiyanın məqsədi Əfqanıstan iqtidarına 20 il davam edən vətəndaş müharibəsindən sonra dinc quruculuğa başlayan ölkədə sülh və sabitliyin bərpa edilməsində və onun təkrarən terrorçular üçün baza kimi istifadə olunmasının qarşısını almaqda kömək göstərməkdən ibarətdir.

İlkin mandata görə BTYQ-nin fəaliyyət dairəsi Kabil və ona yaxın rayonları ilə məhdudlaşdırdı, lakin sonradan, BMT-nin yeni mandatına əsasən, bu dairə paytaxtdan kənarda olan ərazilər nəzərə alınmaqla genişləndirildi. BTYQ-nin iştirakı tədricən Əyalət Bərpa Qruplarının (ƏBQ) – mərkəzi hökumətin hakimiyyətini genişləndirmək və ölkənin inkişafı və bərpa olunmasını asanlaşdırmaq məqsədi ilə əyalətlərdə fəaliyyət göstərən mülki və hərbi şəxslərdən ibarət qrupların yaradıldığı şimal rayonları istiqamətində genişləndi. 2004-cü ilin payızında bu qüvvələrin fəaliyyət dairəsinin Kabilə qərbdə doğru genişləndirilməsinə hazırlıq işlərinə başlandı. Bundan başqa, 8 həftə ərzində 2004-cü ilin oktyabrında baş tutmuş prezident seçkilərinə hazırlıq və onun keçirilməsi prosesinə yardım göstərmək üçün Əfqanıstanda əlavə hərbi qulluqçu kontingenti yerləşdirilmişdi.

2004-cü ilin sentyabrında BTYQ-də bəzilərinin yeni düzəldilmiş hərbi polis hissələri və minasızlaşdırmaq üzrə qruplar kimi hərbi kontingentlər ayırmış olduğu 10 Tərəfdaş-dövlət iştirak edirdi. Bundan əlavə, Orta Asiyadan olan Tərəfdaş-dövlətlər BTYQ bölmələrinə arxa yardımının təmin edilməsinə kömək göstərüb, çünki Əfqanıstana gəlməmişdən əvvəl hərbi texnikanın olduğu yüklər bir neçə Tərəfdaş-dövlətin ərazisindən keçməli idi. «Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» Proqramı sayəsində inkişaf edən münasibətlər NATO üzrə Müttəfiqlər tərəfindən hərbi texnikanın həmin dövlətlərin ərazisindən keçməklə tranzit daşınması və onların ərazisində qüvvə və maddi vəsaitlər ehtiyatlarının yerləşdirilməsi haqqında ikitərəfli sazişlərin hazırlanmasının bünövrəsini qoydu. Məsələn, Kabil və Əfqanıstanın şimal hissəsinə hava körpüsü yaratmaq məqsədilə Almaniya və Özbəkistan Əfqanıstanla sərhəddin yaxınlığında yerləşən Termezdəki hərbi təyyarə meydanından istifadə edilməsi haqda rəsmi saziş imzaladılar; Niderland və Qırğızıstan arasında imzalanmış sazişə əsasən, Hollandiyanın F-16 qırıcı təyyarələri Bişkekdəki təyyarə meydanından istifadə edə bilər; Tacikistanla bağladığı analoji sazişə əsasən, Fransa Düşənbədəki Arxa Təchizatı Mərkəzindən faydalana bilər. Əfqanıstanın etnik tərkibinin müxtəlif olduğunu nəzərə alaraq, bir neçə Orta Asiya Tərəfdaşı nüfuzlu yerli xadimlərə onlardan BTYQ məqsədlərinin dəstəklənməsi üçün istifadə edilməsi istiqamətində təsir göstərə bilər.

Tərəfdaşların BTYQ əməliyyatları iştirakçılarına NATO-nun ənənəvi məsuliyyət zonasından uzaqlarda göstərdiyi yardım Tərəfdaşlığın Şimali Atlantika Alyansı üçün bu qədər böyük əhəmiyyət kəsb etməsinin səbəblərindən biridir.

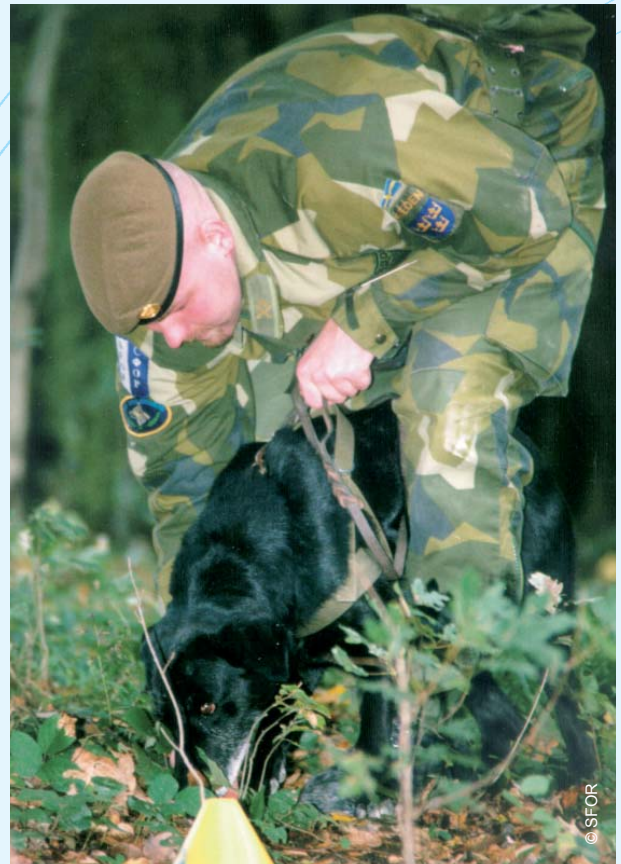
Balkan əməliyyatları

Şimali Atlantika Alyansının ilk sülhyaratma missiyası çərçivəsində NATO-nun tarixində ilk dəfə olaraq qoşunların Bosniya və Herseqovində yerləşdirilməsindən sonrakı dövrdə Tərəfdaş-dövlətlərin hərbi kontingentləri NATO-nun rəhbərliyi altında Balkanlarda keçirilən sülhə yardım əməliyyatlarının ayrılmaz hissəsi oldu. illər keçdikcə Tərəfdaş-dövlətlərin və NATO-ya daxil olmayan və NATO-nun rəhbərliyi altında Bosniya və Herseqovində keçirilən sülhə yardım əməliyyatlarında iştirak edən ölkələrin hərbi qulluqçularının payı 10%, Kosovo Sülhyaratma Qüvvələrində (KSYQ) isə 18% təşkil etdi.

Bosniya və Herseqovina

1995-ci il dekabrın 14-də Deyton Sülh Sazişinin imzalanmasından sonra Bosniya və Herseqovində yerləşdirilmiş Həyatakeçirmə Qüvvələrində (İFOR) 14 Tərəfdaş-dövlətdən olan hərbi qulluqçular xidmət edirdi. BMT-nin mandatına əsasən, İFOR-nin sülh sazişinin hərbi aspektlərinin gerçəkləşdirilməsi üzrə missiyası hərbi əməliyyatların qurtarmasını təmin etmək, müharibənin parçaladığı ölkənin yenidən yaradılmış qurumlarının (Bosniya və Herseqovina Federasiyası və Serbiya Respublikasının) silahlı qüvvələrini ayırmaq, həmin iki qurum arasında ərazilərin təhvil verilməsini təşkil etməkdən ibarət idi.

1996-cı ilin dekabrında İFOR say tərkibi az olan Sabitləşdirmə Qüvvələrlə (SFOR) əvəz olundu. Hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasının qarşısını almaq və sülh prosesinin inkişaf etməsi üçün zəruri olan mühitin yaradılması vəzifəsinə əlavə olaraq SFOR-a beynəlxalq birliyin bu ölkədə möhkəm sülh yaradılması üzrə səylərində iştirak edən mülki təşkilatlara yardım göstərmək həvalə edilmişdi.

> İsveç SFOR sülhməramlısı və onun iti torpaqda olan minaları yoxlayır.

Sülhyaratma qüvvələrinin hərbi qulluqçuları qaçqın və başqa yerlərə köçürülmüş şəxslərə öz evlərinə qayıtmağa kömək edir və Bosniya silahlı qüvvələrinin islah edilməsinə öz töhfələrini verirdilər. Təhlükəsizlik şəraiti tədricən yaxşılaşdığından ölkədəki Sülhə Yardım Qüvvələrinin sayı mərhələlərlə əvvəlcə orada yerləşdirilmiş 60 min hərbi qulluqçudan 2004-cü ildə təqribən 7 min nəfərə qədər azaldıldı.

NATO-nun rəhbərliyi altında Bosniya və Herseqovinada keçirilən əməliyyat 2004-cü ilin dekabrında təhlükəsizliyin qorunub saxlanması üçün məsuliyyət başda Avropa Şurası olmaqla əvəzedici missiyaya verilən zaman başa çatdı. SFOR-ın missiyasının uğurla yerinə yetirilməsi sülhyaratma və ölkənin bərpası vəzifələrinə genişmiqyaslı uzunmüddətli səmtləşmənin düzgün olduğunu sübut edir. O, həmçinin NATO üzrə Müttəfiqlərin və Tərəfdaş-dövlətlərin Balkanlar bölgəsində əvvəlki onillik ərzində göstərdikləri və indi də Kosovoda nümayiş etdirməkdə olduqları səbir, dözümlü və sədaqətə görə onlara bəxş olunmuş uğur idi.

Sabitləşdirmə Qüvvələrinin fəaliyyətinin başa çatması NATO-nun Bosniya və Herseqovinadakı öhdəliklərindən imtina etməsi demək deyil. NATO bu ölkədə əsas vəzifəsi Bosniya iqtidarına hərbi islahatlar keçirməkdə və «Sülh Naminə Tərəfdaşlıq» Proqramında iştirak etməyə hazırlaşmaqda kömək göstərməkdən ibarət olan qərargahını saxlayıb. O, həmçinin terrorizmə qarşı mübarizə, hərbi cinayətlərdə şübhəli bilinən şəxslərin saxlanması üzrə məsələləri həll edir və kəşfiyyat məlumatlarının toplanmasını təşkil edir.

Kosovo

Müttəfiqlərin 78 gün davam edən və gedişində Yuqoslaviya Federativ Respublikasındakı hədəflərə zərbələr endirildiyi hava kampaniyası nəticəsində Miloşeviç rejiminin beynəlxalq birliyin serb qoşunlarının Kosovodan çıxarılması, etnik albanları sıxışdırmasına son qoyulması və qaçqınların diyara qayıtmasına icazə verilməsi tələbləri ilə razılaşdığından sonra NATO-nun rəhbərliyi altında Sülhə Yardım Qüvvələri Serbiya diyarı olan Kosovoda yerləşdirilmişdi.

NATO və Yuqoslaviya komandanlıqları arasında Hərbi-Texniki Razılaşma imzalanandan sonra BMT-nin mandatı ilə bu diyarda Kosovo Qüvvələri (KFOR) 1999-cu ilin iyun ayında yerləşdirildi. Onların

əsas vəzifəsi hərbi əməliyyatların yenidən başlanmasının qarşısını almaq, təhlükəsizlik şəraitini yaratmaq, beynəlxalq humanitar səylərə və BMT-nin Kosovoda Müvəqqəti Administrasiyası Missiyasına (BMTKM) yardım göstərməkdən ibarət idi.

Bu qüvvələrin tam sayca tərkibi ilk yerləşdirmə zamanı təqribən 43 min hərbi qulluqçu təşkil edirdi. Qoşunların sayca tərkibinin tədricən azaldılması nəticəsində onların sayı yarıdan da çox azaldı. 2004-cü ilin oktyabrında 18 min nəfərdən ibarət olan bu qüvvələrə bir çox NATO ölkələrindən, 9 Tərəfdaş-dövlətdən və NATO-ya daxil olmayan 2 digər ölkədən – Argentina və Mərakeşdən olan hərbi qulluqçular daxil idi.

BMTKM ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində KFOR beynəlxalq birliyin yardımının demokratiyanın möhkəmlənməsinə kömək etdiyi Kosovoda təhlükəsizlik şəraitinin yaradılmasına yardım edir. Normal həyatın müəyyən qədər bərpa olunduğu və təhlükəsizlik şəraitinin yaradıldığı diyarda mülki hakimiyyət təsisatlarının yenidən yaradılması davam edir. Lakin, 2004-cü ilin martında etnoslararası zorakılığın qızışmasının göstərdiyi kimi, Kosovo əvvəlki kimi ciddi problemlərlə üzləşir və buna görə də orada böyük hərbi qüvvə iştirakına daim tələbat vardır.

Birgə işləyərkən

Sülh Naminə Tərəfdaşlığın əsas məqsədlərindən biri Tərəfdaş-dövlətlərin silahlı qüvvələrinin onların NATO qüvvələri ilə sülhyaratma fəaliyyətində qarşılıqlı əlaqədə ola bilməsi üçün inkişaf etdirilməsindən ibarətdir (*bax həmçinin səh. 10-11*). İkitərəfli proqramlar və hərbi təlimlər Tərəfdaş-dövlətlərə sülhyaratma fəaliyyətində NATO qüvvələri ilə birlikdə iştirak edə bilən hərbi hissələr yaratmağa kömək edir. Ümumi xarici dilin (ingilis dilinin) öyrənilməsi və qüvvə və vasitələrin əməliyyat uyğunluğunun inkişaf etdirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onların silahlı qüvvələri Şimali Atlantika Alyansının əməliyyat normalarına uyğunluğu getdikcə daha çox yaxınlaşır ki, bu da onlara öz fəaliyyətinin səmərəliliyini artırmağa, həmçinin bu fəaliyyətə NATO-da istifadə olunanlara uyğun olan iş metod və sistemlərini tətbiq etməyə imkan verir. Bu sahədə Əməliyyat İmkanları Konsepsiyası əsas rol oynayır. 1994-cü ildə Müttəfiq Qüvvələrin Avropadakı Ali Baş Qərargahı (MQAABQ) nəzdində yaradılmış Tərəfdaşlıq əlaqələndirmə Qrupu

NATO Strateji Komandanlığının SNT döyüş hazırlığı və təlim məsələlərinin əlaqələndirilməsi üzrə fəaliyyətini təmin edir.

Tərəfdaş-dövlətlərin və NATO-ya daxil olmayan digər ölkələrin NATO-nun rəhbərliyi altında keçirilən Sülhə Yardım Əməliyyatlarında iştirakı Hərbi-siyasi çərçivə sənədinin müddəaları ilə tənzimlənir. 1995-ci ildə MQAABQ nəzdində yaradılmış Beynəlxalq Əlaqələndirmə Mərkəzi bu fəaliyyətə imkan yaradır. O, öz hərbi kontingentlərini NATO-nun rəhbərliyi altında olan qüvvələr üçün ayıran bütün ölkələrə planlaşdırma aparmaq və konfranslar keçirmək üçün şərait yaradır. Müxtəlif dövlətlərin bu cür əməliyyatlarda iştirakı Maliyyə-Texniki Sazişə əsaslanır. Bu saziş öz hərbi kontingentini ayıran ölkə ilə NATO arasında təklif olunmuş qüvvə və vəsaitlərin qiymətləndirilməsi keçiriləndən sonra işlənilir. Öz kontingentlərinin səmərəli fəaliyyətini təmin etmək üçün hər bir Tərəfdaş-dövlət onların yerləşdirilməsi və bütün zəruri arxa təminatı xüsusunda məsuliyyəti öz üzərinə götürür. Bəzi hallarda arxa təminatı ikitərəfli əsasda NATO-nun üzvü olan dövlət tərəfindən təqdim oluna bilər.

NATO-nun rəhbərliyi altında keçirilən sülhyaratma əməliyyatları üçün öz hərbi kontingentlərini ayıran ölkələrin əksəriyyətini birləşdirən odur ki, onlar NATO-ya daxil deyil, SNT Proqramında iştirak edirlər və Avropada yerləşirlər. Lakin başqa qitələrdə yerləşdiklərinə və həm də hətta onlardan bəzilərinin Şimali Atlantika Alyansı ilə ümumiyyətlə heç bir rəsmi əlaqələr saxlamadıqlarına baxmayaraq öz hərbi kontingentlərini ayırmış bir neçə digər ölkələr də vardır. Cənubi Amerika ölkələrindən Argentina SFOR və KFOR tərkibinə öz hərbi kontingentini ayırıb, SFOR-a həmçinin Çili də öz töhfəsini verib. NATO-nun Aralıq Dənizi Dialoqunda iştirak edən ölkələrdən İordaniya və Mərakeş SFOR və KFOR sülhyaratma qüvvələrinin tərkibinə öz hərbi hissələrini daxil edib, sülhə yardım üzrə Misir kontingenti isə Bosniya və Herseqovində NATO-nun rəhbərliyi altındakı qüvvələrdə iştirak edib. Başqa bir ərəb ölkəsi - Birləşmiş Ərəb Əmirliyi də KFOR tərkibi üçün iri hərbi kontingent ayırıb. Cənubi-Şərqi Asiya ölkələrindən Malayziya İFOR və SFOR-a öz payını verib. Bundan başqa, Avstraliya və Yeni Zelandiya hərbi qulluqçuları Böyük Britaniya ilə mübadilə proqramları çərçivəsində öz ölkələrindən Balkanlarda Sülhə Yardım Qüvvələrində xidmət etmək üçün ezam edilmişdilər. Yeni Zelandiyadan olan kiçik bir qrup həmçinin Beynəlxalq Təhlükəsizlikə Yardım Qüvvələrində (BTYQ) hərbi xidmət keçir.

Rusiya sülhyaratma qüvvələri

Yeddi ildən artıq bir dövr ərzində, 2003-cü ilin yayında Rusiya sülhyaratma qüvvələrinin SFOR və KFOR çıxdığı ana qədər Rusiya Balkanlarda Sülhə Yardım Qüvvələrinin tərkibinə daxil edilməsi üçün NATO-ya daxil olmayan ölkələr arasında ən iri hərbi kontingentlər ayıran ölkə olaraq qalırdı. Bu qüvvələrdə Rusiya hərbi qulluqçuları NATO üzrə Müttəfiqlər və digər Tərəfdaş-dövlətlərlə birlikdə beynəlxalq birliyin bölgədə təhlükəsizlik və sabitliyin möhkəmləndirilməsi işində göstərdiyi səylərə yardım üzrə müxtəlif vəzifələri yerinə yetirirdi.

Rusiya sülhyaratma qüvvələri kontingenti Bosniya və Herseqovində ilk dəfə 1996-cı ilin yanvarında yerləşdirilmişdi və şimal sektorunda çoxtərəfli briqadanın tərkibinə daxil idi. Rusiya hərbi qulluqçuları hər gün patrulçəkme və yoxlama aparır, bərpa işlərində və humanitar məsələlərin həllində kömək göstərirdi. Onlar Kosovo münaqişəsinin başa çatmasında çox mühüm diplomatik rol oynamış və NATO-nun 1999-cu ildə hava kampaniyası xüsusunda fikir ayrılığına baxmayaraq, 1999-cu ilin iyun ayından Kosovoda yerləşdilər. Onlar orada çoxtərəfli briqadanın tərkibində bu diyarın şərq, şimalı və cənubunda vəzifələrini yerinə yetirir, həmçinin Priştina təyyarə meydanının işinə yardım göstərir, qüvvələr üçün öz hospital və tibbi xidmətini təqdim edirdilər.

Müdafiə islahatları

Soyuq müharibənin bitməsi ilə şərq-qərb qarşıdurması təhlükəsi yoxa çıxdı. Nəhəng ordular və nəhəng silah ehtiyatları və sürətləri artıq lazım deyildi. Çoxları müdafiə xərclərinin azaldılmasından əldə olunan sülh dividendini ümidlə gözləyirdilər. Lakin müdafiə islahatlarının aparılması nə ucuzdur, nə də asan. Bundan əlavə NATO ilə tərəfdaş ölkələr tezliklə təhlükəsizlik çağırışları ilə üzləşdilər və öz silahlı qüvvələrini yeni təhlükəsizlik mühitinə uyğunlaşdırmağa başladılar ki, bu da şübhəsiz iqtisadi nəticələrə gətirib çıxaracaq.

NATO üzvü ölkələrin hərbi heyət, texnika və bazalarını tədricən azaldır və öz qüvvələrini hazırkı müdafiə tələblərinə uyğun dəyişirlər. Bir çox tərəfdaş ölkələr bu çətin və uzun prosese yenidən başlayıblar. Çox hallarda isə onların ehtiyatları az, təcrübəsi isə məhduddur. Onlar çətinliklə hərbişəkilmiş mühitin bir hissəsini təşkil edən və demokratik dəyişikliklər kontekstindən artıq yolverilməz, yaxud uyğun olmayan hərbi qüvvələrin restrukturizasiyası və yenidən təlimləndirilməsi kimi böyük bir tapşırığın yerinə yetirməli olurlar. Hərbi qüvvələrin transformasiya zamanı əsas istiqamətlərdən biri Avroatlantika məkanında fəvqəladə vəziyyətlərin idarə olunması və sülhəratma əməliyyatlarına səmərəli töhfələr vermək üçün mövcud qüvvələri inkişaf etdirməkdir. Müdafiə islahatlarının digər mühüm aspekti onun nəticələrinin düzgün idarə olunmasıdır.

Tərəfdaş proqramın mühüm tövhiyələrindən biri SNT planlaşdırılması və analiz prosesidir (PAP, *bax səh. 11*). Bu proqram məqsədlərin müəyyən olunması və onların əldə olunması mexanizmlərini əhatə edir ki, bu NATO və fərdi tərəfdaş ölkələr arasında ikitərəfli əsasda hazırlanmış proqramlarla tamamlanmışdır. Bu, NATO ölkələri və Qərbi Avropa tərəfdaşlarının bu sahədə qazanılmış təcrübə ilə bölüşməyə və müdafiə islahatlarının konseptual həllində kömək etməyə imkan verir.

Hərtərəfli müdafiə islahatlarının keçirilməsinə yardım

Səmərəli təsisatların qurulması

Mülki və demokratik nəzarət altında işləyən dövlət müdafiə təsisatları Avroatlantika məkanında sabitlik

üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir və beynəlxalq əməkdaşlıq üçün vacibdir. Bu münasibətlə 2004-cü ilin iyununda İstanbul Zirvə görüşündə AATŞ ölkələrinin dövlət və hökumət başçıları tərəfindən qəbul olunmuş yeni Müdafiə Təsisatlarının Qurulması üzrə Tərəfdaşlıq Fəaliyyət Planı qəbul olundu.

Bu yeni mexanizmin əsas məqsədi tərəfdaş ölkələrin daxili tələblərə, eləcə də beynəlxalq öhdəliklərə cavab vermək üçün müdafiə təsisatlarında islahatların və restrukturizasiyanın aparılması ilə bağlı təşəbbüslərin həyata keçirilməsi sayələrini möhkəmləndirməkdir. Adı çəkilən mexanizm bu sahədə tərəfdaşlığın ümumi məqsədlərini müəyyən edir, müvafiq təcrübə mübadiləsinə stimullaşdırır və müdafiə və təhlükəsizliyə dair yardım proqramlarının məqsədlərinə xidmət edir.

Fəaliyyət planının əsas məqsədləri bunlardır: müdafiə sahəsində fəaliyyətə demokratik nəzarətin təmin edən səmərəli və şəffaf mexanizmlər; mülki strukturların müdafiə və təhlükəsizlik sahəsində siyasətin hazırlanmasında iştirakı; müdafiə sektoruna səmərəli və şəffaf qanunvericilik və məhkəmə nəzarəti; mümkün qarşılıqlı fəaliyyət gücünün inkişaf etdirilməsi və saxlanması üçün əsas götürülən təhlükəsizlik risklərinin və milli müdafiə tələblərinin hərtərəfli qiymətləndirilməsi; əlaqəli güc strukturlarına malik olan müdafiə nazirlərinin və digər agentliklərin idarə olunmasının optimallaşdırılması; ixraca nəzarət də daxil olmaqla müdafiə sektorunda beynəlxalq norma və təcrübəyə uyğunluq; müdafiə sahəsində səmərəli və şəffaf maliyyə planlaşdırması və ehtiyatların ayrılması prosedurları; müdafiə xərclərinin, eləcə də müdafiədə restrukturizasiyasının sosial-iqtisadi nəticələrinin, səmərəli idarə olunması, müdafiə qüvvələri tərkibində səmərəli və şəffaf heyət strukturları və müvafiq təcrübə; və müdafiə və təhlükəsizlik məsələlərində effektiv beynəlxalq əməkdaşlıq və yaxşı qonşuluq əlaqələri. Fəaliyyət planının həyata keçirilməsi zamanı mövcud AATŞ və SNT vasitələrindən və mexanizmlərindən maksimum istifadə olunacaq. SNT-nin planlaşdırılması və analiz prosesi Fəaliyyət Planının əsas məqsədlərinin yerinə yetirilməsində mühüm vasitə olacaq və o, bu funksiyaları yerinə yetirmək üçün tam uyğunlaşdırılacaqdır. Planın

səmərəli həyata keçirilməsi müdafiə, müdafiə islahatları ilə bağlı ümumi standartların və konsepsiyaların hazırlanmasını vacib edir. Bu konseptual birgə fəaliyyətin əldə olunması təhsilə böyük sərmayə və müttəfiqlər və tərəfdaşlar arasında müvafiq bilik və təcrübənin bölüşdürülməsinin fəallaşdırılmasını tələb edir.

Konkret misal: Ukrayna

NATO-nun Ukrayna ilə müdafiə sahəsində hazırladığı əməkdaşlıq proqramı digər tərəfdaş ölkələrlə müqayisədə çox genişdir. Bu proqram tərəfdaş ölkələrlə bu sahədə mümkün olan geniş miqyaslı əməkdaşlıq fəaliyyətlərini nümayiş etdirir.

1991-ci ildə öz müstəqilliyini elan edən Ukrayna keçmiş Sovetlər Birliyinin hərbi strukturlarının və silahlı qüvvələrinin bir hissəsini miras saxladı. Ukrayna NATO-ya müraciət edərək soyuq müharibənin «mirasını» kiçik müasir və daha səmərəli, ölkənin yeni təhlükəsizlik tələblərinə cavab verən bir qüvvəyə çevrilməsində, və eləcə də Ukraynanın Avropada sabitlik və təhlükəsizliyin təminatında iştirakına dəstək verməsini xahiş edir. NATO-nun bu sahədəki fəaliyyətinin üstün istiqamətləri Ukraynanın silahlı qüvvələrinə demokratik və mülki nəzarətin gücləndirilməsi və onların NATO- ilə birgə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsini əhatə edir.

1994-cü ildə SNT-yə qoşulan və NATO- ilə əlaqələri və əməkdaşlığı genişləndirən Ukrayna bu təşkilatla məsləhətləşmələri dərinləşdirmək və praktiki yardımdan lazımı istifadə etmək imkanı qazandı.

Əməkdaşlıq əlaqələri 1997-ci ildə NATO-nun Xüsusi Tərəfdaşlığa dair Xartiyasının imzalanması ilə daha da geniş vüsət aldı. Bir il sonra hərbi islahatlara dair birgə qrup yaradıldı və onun əsas vəzifəsi müdafiə və təhlükəsizlik sektorunda islahatlar məsələsində məsləhətləşmələr və praktiki əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdən ibarət idi. 1999-cu ilin aprel ayında müdafiə islahatlarına dəstək məqsədilə Kiyevdə NATO-nun əlaqələndirmə ofisi yaradıldı.

Ukraynanın SNT-də iştirakı islahatların həyata keçirilməsinə və birgə fəaliyyətin irəli aparılmasında ona yardım edir. PAP mexanizmi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir və hərbi planlaşdırmanın məqsədlərinin başlıca tələblərini müəyyənləşdirməkdə mühüm rol oynayır. Hərbi islahatların həyata keçirilmə planının hazırlanmasında Ukraynaya kömək etmiş müdafiə analizinin aparılması üzrə texniki yardım və məsləhətlər əməkdaşlığının xüsusi elementini təşkil edir. Belə müdafiə məsələlərinin analiz ölkənin milli təhlükəsizlik siyasəti əsasında müdafiə sahəsində tələblərin müəyyən edilməsinə yönələn kompleks obyektiv analitik prosesdir. Bu proses həmin tələbləri mövcud olan ehtiyatlara uyğunlaşdırmağa təyin edilib. Onun nəticələri əsasında hərbi qüvvələrin qurulması və vergiödəyiciləri üçün sərfəli olan iqtisadi qərarları nəzərə almaqla hərbi potensialın yaradılması haqda təkliflər işlənib hazırlanır. Belə analizin nəticələri mütəmadi uzunmüddətli səyləri tələb edən islahatların davam etməsi üçün konseptual əsas yaradır.

NATO Hərbi Komitəsinin Sədri (mərkəzdə) hərbi sahədə əməkdaşlığın və müdafiə islahatının inkişafını nəzərdən keçirmək üçün 2004-cü ilin fevral ayında Kiyevə, Ukraynaya səfər edir.

Əməkdaşlığın digər aspektləri yeni təhlükəsizlik konsepsiyası və hərbi doktrina, səmərəli və şəffaf müdafiə büdcəsinin hazırlanması və planlaşdırılması Ukraynada müdafiə strukturlarında mülki iştirakın yüksəldilməsi daxil olmaqla güclü mülki hərbi əlaqələrin yaradılmasını əhatə edir. Ukraynada restrukturizasiyaya və onun islahatların keçirilməsi sahəsində etdiyi səylərinə həmçinin hərbi sektorun ixtisar olunması, silahlı qüvvələrin peşəkarlığının artırılması və konversiyası və çevik cavabvermə qüvvələrin yaradılmasına dair məqsədyönlü məsləhətlər şəklində yardım edilir. Bu fəaliyyətlər hərbi qüvvələr, yaxud Müdafiə Nazirliyi ilə məhdudlaşmır, həmçinin Ukraynanın Daxili İşlər Nazirliyinin tabeliyində olan sərhədçilər və sərhəd qoşunlarına lazımı dəstək göstərilməsini də əhatə edir.

Təlim və təhsil müdafiə islahatları prosesinin əsas elementləridir. Ukraynanın yüksək rütbəli zabitləri mütəmadi olaraq tərəfdaş ölkələrlə birlikdə NATO-nun Romadakı (İtaliya) müdafiə kollecinin və NATO-nun Oberammergau şəhərində (Almaniya) yerləşən məktəbində hərbi kurslarda iştirak edirlər. Bu hərbcilər eyni zamanda müxtəlif hərbi tədbirlərdə iştirak etməklə NATO ölkələri və tərəfdaşlarının hərbi qüvvələrilə işləmək təcrübəsi qazanır.

Müdafiə islahatlarının nəticələrinin idarə olunmasında Ukraynaya kömək etmək məqsədilə NATO öz hesabına Ukraynanın ehtiyatda olan hərbi qulluqçularının sosial problemlərilə məşğul olan Milli Əlaqələndirmə Mərkəzilə birgə dil və menecment kurslarını keçirmişdir. Bundan əlavə, demilitarizasiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün SNT Etimad Fondu mexanizmləri vasitəsilə Ukraynaya NATO üzrə fərdi müttəfiqlərin yardımı ötürülür (*bax səh.28*).

Müdafiə islahatlarının nəticələrinin idarə olunması

Müdafiə islahatlarına başlayarkən onun nəticələrinin idarə olunması və mənfi nəticələrinin azaldılması üçün ilk öncə adekvat addımların atılması vacibdir. İş yerlərini itirmiş hərbcilərin mülki həyata yenidən qovuşması üçün yardıma ehtiyacı var. Hərbi bazaların ləğvi yerli əhaliyə və

təsərrüfata sərt təsir göstərə bilər. Beləliklə, yerlərdə yenidənqurma işlərinə ehtiyac var. Artıq qalan və ya köhnəlmiş silah və sürsət ehtiyatları təhlükəsizlik və ətraf mühit üçün ciddi təhlükə riskləri yaradır və onlar təhlükəsiz ləğv olunmalıdır.

NATO tərəfdaş ölkələrə bu sahədə məsləhətlər və xüsusi biliklərin verilməsi üzrə bir sıra təşəbbüslər irəli sürüb. Müxtəlif layihə və proqramların maliyyə təminatında məhdud imkanlara baxmayaraq NATO müxtəlif beynəlxalq təsisatlar və qeyri-hökumət təşkilatları və eləcə də ikitərəfli yardım təklif edən müxtəlif ölkələrlə iş birliyi və informasiya mübadiləsi apararaq əlavə maliyyə vəsaitlərini cəlb edir.

Hərbcilərin yenidən hazırlanması

Soyuq müharibə bitdikdən sonra tərəfdaş ölkələrin hərbi qüvvələrindən təxminən 5 milyon hərbcı tərxis olunub. Onların yenidən hazırlanması və işlə təmin olunmasına hazırda böyük ehtiyac var. 2000-ci ilin əvvəllərində NATO tərəfdaş ölkələrə hərbcilərin yenidən hazırlanması və onların mülki həyata uyğunlaşmasına öz yardımını təklif etdi.

Hərbcilərin peşəkar yenidən hazırlanması üzrə siyasət və proqramlar sahəsində analizin nəticələrinin və tövsiyələrin təqdim edilməsi və milli hökumət orqanlarına məsləhətlərin verilməsi məqsədilə NATO-nun ekspertlər qrupu yaradılmışdır. Bu fəaliyyətlərə tərxis olunacaq hərbcilərə iş yerlərinin tapılması və onlar tərəfindən müəssisələrin yaradılması, dil kursları və yenidən hazırlıq mərkəzlərinin yaradılması ilə bağlı məsləhətləşmələr daxildir.

3 min hərbi hissənin və bazanın ləğvi və 175 min nəfərin 2010-cu ilə qədər işini itirəcəyi təxmin olunan Cənub-Şərqi Avropada bu proqrama böyük maraq var. NATO-nun və tərəfdaş ölkələr olan Rumıniya və Bolqarıstan bu yardımdan bəhrələnən ilk dövlətlər oldular. 2004-cü ilə qədər bu ölkələrin hər birində 20 min zabit yenidən hazırlıq proqramlarında iştirak edib. Albaniya, keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya* və Serbiya və Çernoqoriyada NATO ilə bu sahədə əməkdaşlığın yollarını arayırlar. Bundan əlavə NATO Rusiyada və Ukraynada yenidən hazırlıq proqramlarına yardım edir.

Tərxis olunmuş hərbcilərə dəstək

Tərxis olunmuş hərbcilərin yenidən hazırlanması və sosial uyğunlaşması üzrə NATO-Rusiya Mərkəzi 2002-ci ilin mart ayında açılmışdır. Bu Mərkəz Rusiyanın hərbi qüvvələrinin ixtisar olunmasının sosial məsələlərinin həllinə yardım edir və Rusiya ərazisində tərxis olunmuş hərbcilərin sosial uyğunlaşmasına və onların yenidən hazırlığına yardımın göstərilməsi üzrə fəaliyyəti özündə cəmləşdirir. Moskvada yerləşən Mərkəz 2003-cü ildən öz fəaliyyətlərini bölgələrdə genişləndirib və Yaroslavl, Sankt- Peterburq, Çita, Perm, Kalininqrاد və Rostov-na-Donu şəhərlərində öz yerli ofislərini açıb.

Mərkəz özünün internet saytında yenidən hazırlıq və iş yerləri barədə məlumatlar, eləcə də kiçik biznesin yaradılması ilə bağlı məsləhətlər yerləşdirib. Mərkəz həmçinin birbaşa təlim kursları təklif edir, yerləşdirmə üzrə mütəxəssislər hazırlayır və bu məsləhətlərlə bağlı məlumat mübadiləsinə aparmaq üçün konfranslar təşkil edir. Özünün 18 aylıq ilk fəaliyyət dövrü ərzində mərkəz yerləşmə ilə məşğul olan 210 təlimatçı hazırlayıb və kompüter, menecment və mühasibat sahələrində 200 tələbənin hazırlanması təşəbbüsü ilə çıxış edib.

Hərbi bazaların konversiyası

NATO-nun Cənub-Şərqi Avropada hərbi hissələrin konversiya təşəbbüsləri çərçivəsində NATO-nun ekspert qrupu mülki istifadəyə veriləcək hərbi bazaların daha sərfəli istifadə yollarını tapmaqda milli hökumətlərə kömək məqsədilə məsləhətlər və tövsiyyələr verir. Bu təşəbbüs iştirakçı ölkələr, həmçinin bir neçə tərəfdaş ölkələr və 2 yeni NATO üzvləri arasında regional əməkdaşlığı və məlumat mübadiləsinə nəzərdə tutur. Bu ölkələr - Albaniya, Xorvatiya, Bolqarıstan, Moldova, Rumıniya, Serbiya və Çernoqoriya və keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya*.

Bir sıra pilot layihələr hərbi bazaların ləğvi və ərazilərin yenidən qurulmasına strateji yanaşmanın inkişafına kömək edir. Əsas məqsəd hərbi bazaların əsas iş təminatçısı olduğu sahələrdə yeni iş yerlərinin yaradılması və yerli təsərrüfata kapital qoyuluşu və ətraf mühitin təmizliyini təmin etməkdir. Keçmiş bazaların əraziləri müvafiq işlərdən sonra istifadəyə, xüsusən yaşayış mikrorayonlarının salınması, tədris müəssisələrinin, sağlamlıq mərkəzlərinin, həbsxanaların, parkların və qoruqların yaradılması məqsədi üçün verilir.

Minaların, sursatlar və silahın ləğvi

SNT-nin Etimad Fondları (*qoşmaya bax, səh.28*) piyadalar əleyhinə minalar, sursatlar və kiçik və yüngül silah ehtiyatlarının təhlükəsiz ləğvində tərəfdaş ölkələrə yardım edir. Bu prosesin təhlükəsizliyini ətraf mühitə ziyan vurmamasını və beynəlxalq standartlara uyğun olması üçün müxtəlif ölkələrlə birlikdə konkret layihələr hazırlanır. İcra olunduğu yerlərdə layihələrin əsas məqsədi əməliyyat xərclərini azaltmaq üçün yerli ehtiyatlardan və obyektlərdən istifadə, eləcə də bu prosesdə yerli əhalinin hazırlanmasına yönəldilib. Bu isə yeni iş yerlərinin yaradılması və yeni bacarıqların öyrədilməsinə yardım edir.

Bu layihələr içərisində 2005-ci ilə qədər 1,6 milyon piyada əleyhinə mina Albaniyada ləğv edilib. 12 min piyada əleyhinə mina, 7 min tondan artıq sursatlar və raket yanacağı Moldovada, 400 min piyada əleyhinə mina Ukraynada, 1200 piyada əleyhinə mina Tacikistanda və 300-dən artıq raket Gürcüstanda məhv olunub. Gələcəkdə demilitarizasiya layihələrini Albaniya, Azərbaycan, Belorussiya, Serbiya və Çernoqoriya və Ukraynada həyata keçirmək nəzərdə tutulub.

SNT ETIMAD FOND LARI

2000-ci ilin sentyabrında yaradılmış Sülh naminə Tərəfdaşlıq Etimad Fondu siyasəti piyada əleyhinə mina ehtiyatlarının təhlükəsiz məhv edilməsində tərəfdaş ölkələrə yardım mexanizmdir. Onun əsas məqsədi ölkələrə piyada əleyhinə minaların istifadəsi, toplanması, istehsalı və ötürülməsini qadağan edən Ottava Konvensiyasının yerinə yetirilməsi və bu ehtiyatların məhv edilməsidir.

Layihələrinin uğuruna əsaslanaraq, Fond öz fəaliyyət dairəsini genişləndirib və sursatların və kiçik həcmli və yüngül silahların məhvinə yönəldilmiş demilitarizasiya layihələrini həyata keçirir. Bu yaxınlarda fond hərbi bazaların konversiyası və hərbiçilərin yenidən hazırlanması kimi təşəbbüslər vasitəsilə müdafiə islahatlarının doğurduğu nəticələrin idarə olunmasında tərəfdaş ölkələrə dəstək verir. Etimad Fondları həmçinin Aralıq dənizi ölkələrinin marağına uyğun olaraq yaradıla bilər.

Fond çərçivəsində NATO üzvləri tərəfdaş ölkələrlə xüsusi layihələrin icra olunması üçün əməkdaşlıq edirlər. Hər bir halda NATO yaxud tərəfdaş ölkə layihə təkliflərinin hazırlanmasında və maliyyələşdirilməsində və potensial yardımçıların müəyyən olunmasında mühüm rol oynayır. Layihədən birbaşa faydalanan tərəfdaş ölkə gözlənilən kimi bu işdə fəal iştirak etməli və öz imkanları daxilində layihəyə maksimum dəstək verməlidir. NATO ekspertləri məsləhətlər və təminatlar verir.

NATO üzvləri və tərəfdaş ölkələr könüllü qaydada maliyyə araşdırmalarını həyata keçirirlər. Bu yardımlara texnika yaxud müxtəlif töhfələr daxildir. Bir çox hallarda NATO-nun Lüksemburqda yerləşən saxlanma və təchizat agentliyi layihələrin icraçı agentliyi kimi xidmət göstərir və texniki və maliyyə məsələlərinin həll olunmasına cavabdehdir.

Ətraflı məlumat üçün:

www.nato.int/pfp/trust-fund.htm

Köhnə raketlərin ləğvi

300 təyyarə əleyhinə raket SNT Etimad Fondunun 2005-ci ilin əvvəlində bitirilmiş layihəsi çərçivəsində Gürcüstanda təhlükəsiz qaydada ləğv edilmişdir. Poniçala və Çaladidi bazalarında saxlanılan raketlər zərərsizləşdirilməlidir. Raket başlıqları çıxarılmış və başqa bir əraziyə gətirilərək nəzarət altında partladılmışdır.

Layihə raketlərin saxlanıldığı ərazilərdə təhlükəsizliyi mühüm dərəcədə artırmış və bu silahların ətraf mühitə vura biləcəyi zərərin qarşısını almışdır.

Fəlakətlərə hazırlıq və cavabvermə

İnsan və yaxud təbiətin doğurduğu fəlakətlər hər zaman baş verə bilər və hər bir ölkə bu arzuolunmaz təhlükənin nəticələrini aradan qaldırmaq problemilə üzləşə bilər. Fövqəladə hadisələr təhlükəsizlik və sabitlik üçün əsas risk mənbəyidir. Hər bir ölkə öz ərazisində baş vermiş fəlakətlərin qarşısının alınması və hadisənin qurbanlarının qayğısına qalmaq üçün məsuliyyət daşıdığına baxmayaraq, fəlakətli vəziyyətlərin miqyası fəlakətə məruz qalmış ölkənin imkanlarından artıq ola bilər və onun təsirləri ölkə sərhədlərindən kənara çıxa bilər. Buna görə də fəvqəladə vəziyyətlərin aradan qaldırılması və onlara çevik cavab vermək üçün beynəlxalq əməkdaşlıq vacibdir.

NATO-nun «mülki fəvqəladə vəziyyətlərin planlaşdırılması» fəlakətlərə hazırlıq və cavabvermə üzrə əməkdaşlıq NATO ölkələri arasında həyata keçirilməkdədir. 1990-cı illərdə buraya tərəfdaş ölkələr cəlb olunmuşdur və SNT-nin qeyri-hərbi komponentini təşkil edir. Rusiyanın təklifinə görə 1998-ci ildə yaradılmış Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Əlaqələndirmə Mərkəzi (FCAAƏM) Avroatlantika məkanında baş verən fəlakətlərə AATŞ ölkələrinin cavabverməsini həyata keçirir.

> Qırmızı Xaç Təşkilatının əməkdaşları Sülh Naminə Tərəfdaşlıq təlimində iştirak edirlər.

Səmərəli əlaqələndirməyə yardım

Fəlakətlərə səmərəli cavabvermə nəqliyyat vasitələri, tibbi ehtiyatlar, rabitə, fəlakətlərə cavabvermə imkanları və digər mülki ehtiyatların əlaqələndirilməsini lazım edir. Bütün ölkələr fəvqəladə vəziyyətlərin qarşısının alınması ilə əlaqədar milli səviyyəli planların olmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Lakin təbii fəlakətlərin çox hallarda sərhəddən kənara çıxması və beynəlxalq yardım çağırışlarına səmərəli cavab verilməsinə böyük ehtiyacın olması beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlığın və planlaşdırmanın inkişaf etdirilməsini zəruri edir.

NATO və tərəfdaş ölkələr arasında mülki fəvqəladə planlaşdırma yerli regional və milli hökumətləri müxtəlif səviyyələrdə təmsil edən mülki və hərbi şəxslərin iştirakı ilə seminar, simpoziumlar, məşq və təlim kurslarının keçirilməsini nəzərdə tutur. Digər beynəlxalq təşkilatlarda, məsələn BMT-nin Humanitar Məsələləri Əlaqələndirmə İdarəsi və BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı (BTMQAK), Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyi və Avropa İttifaqı, qeyri-hökumət yardım təşkilatları bu tədbirlərin mühüm iştirakçılarıdır.

Gözlənilməz hadisələr zamanı fəaliyyət planlarının hazırlanması, müvafiq prosedurların və lazımı texnikanın olması və həmçinin ümumi hazırlıq və təlimlər nəticəsində NATO və tərəfdaş ölkələr bir sıra təbii fəlakətlər zamanı FCAAƏM vasitəsilə cavabvermə və yardım göstərilməsi üzrə fəaliyyətləri uğurla əlaqələndirməyə nail olublar. Bu fəaliyyət xüsusilə Albaniya, Azərbaycan, Çex Respublikası, Macarıstan, Rumıniya və Ukraynada daşqınlar, Türkeydə zəlzələ, keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya* və Portuqaliyada meşə yanğınları, Moldova və Ukraynada kəskin hava şəraiti zamanı həyata keçirilmişdir.

Daşqın zamanı yardım

Ötən əsrdə Qərbi Ukraynada 13 daşqın hadisəsi qeydə alınmışdır. NATO və tərəfdaş ölkələr 1995, 1998 və 2001-ci illərdə Ukraynada dəhşətli daşqınların ağır nəticələrinin aradan qaldırmasının və qarşısının alınmasında Ukraynaya lazımı yardım göstərmişlər.

Mülki fəvqəladə planlaşdırma və fəlakətlərə hazırlığa dair Anlaşma Memorandumu çərçivəsində 1997-ci ildən ərazidə həyata keçirən əsas əməkdaşlıq proqramı Ukraynaya birbaşa fayda gətirib. Əsas məqsəd Ukraynanın daşqınlara meyilli olan qərb hissəsinə yardım göstərmək, belə fəvqəladə hallara qarşı daha hazırlıqlı olmaq və onların arzuolunmaz nəticələrinin ləğvinə nail olmaqdır. Ukraynanın Trans-Karpatiya regionunda 2000-ci ilin sentyabrında keçirilmiş təlimlər də daxil olmaqla, SNT təlimləri, hava kəşfiyyatının aparılması, zərərçəkənlərin evakuasiya olunması və su təmizləmə qurğularının göndərilməsi kimi fəlakətlərə yardım prosedurlarının sınaqdan keçirilməsinə kömək edir. Bundan əlavə, 2001-ci ildə imzalanmış pilot layihə çərçivəsində Tiza çayının yaxın ərazilərində daşqınların qarşısının alınması və cavabvermə sistemində dair tövsiyələri hazırlamaq üçün dünyanın 12 ölkəsindən daşqın və fəlakətlər üzrə 40-dan çox ekspert birgə işləmişdir.

FƏLAKƏTLƏRƏ CAVABVERMƏ ÜZRƏ AVRO-ATLANTIKA ƏLAQƏLƏNDİRMƏ MƏRKƏZİ

1998-ci ilin iyun ayında NATO-nun qərargahında Rusiya tərəfindən verilmiş təklifə əsaslanan Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Əlaqələndirmə Mərkəzi (FCAAƏM) yaradıldı. 24 saat fəaliyyət göstərən Mərkəz məlumatın yayımlanması üçün mərkəz rolunu oynayır və Avro-Atlantik məkanda NATO və Tərəfdaş ölkələr arasında fəlakətlərlə bağlı cavabları koordinasiya edir. Bu həmçinin, kimyəvi, bioloji və ya radioloji agentləri istifadə etməklə terror aktlarının nəticələrinin idarə olunması da daxil olmaqla, təkrarlanan təbii və insanlar tərəfindən törədilmiş fəlakət vəziyyətlərinə dair cavabverməni nəzərdə tutan əsas fəvqəladə mülki hazırlıq təlimləri təşkil edir.

Mərkəz beynəlxalq fəlakətlərə cavabverilmə tədbirlərində və onların nəticələrinin idarə olunmasında aparıcı rol oynayan Humanitar Məsələlərin Əlaqələndirilməsi üzrə Birləşmiş

Millətlərin Bürosu və Kimyəvi Silahların qadağan olunması üzrə Təşkilat kimi, beynəlxalq agentlikləri və digər təşkilatlarla sıx iş birliyindədir.

Viza rejimi, sərhəddən keçmə tədbirləri, tranzit sazişləri, gömrük şəffaflığı və heyətin statusu kimi məsələlərə müraciətlə bağlı ikitərəfli və ya çoxtərəfli razılaşmaları inkişaf etdirmək üçün ölkələr üçün stimül yaradılır. Belə tədbirlər həqiqi fəlakət yerinə yardımların və komandanın çatdırılmasındakı bürokratik əngəlləri aradan qaldırır. Fəlakət baş verdikdə, ölkələrin bu barədə qısa şəkildə məlumat əldə etmələri üçün milli elementlərin qarışığından təşkil edilmiş Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Birliyi üçün də tədbirlər müəyyən edilib.

Ətraflı məlumat üçün:

www.nato.int/eadrcc/home.htm

Qaçqınlara yardım

Təbii və texnogen fəlakətlərlə məşğul olmaq üçün yaradılan Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Əlaqələndirmə Mərkəzi (FCAAƏM) ilk dəfə olaraq 1998-ci il ərzində Kosovada və onun ətrafında yaranan humanitar böhranla bağlı beynəlxalq diqqətin artdığı vaxt qaçqınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasının təşkilinə kömək etməyə başladı. İlin sonunadək Serb hərbi və polis qüvvələri və Kosovanın Alban qüvvələri arasında baş verən açıq münaqişə çoxlu sayda etnik albanın məhv edilməsinə və 300,000 şəxsin isə məcburi şəkildə evlərindən didərgin düşməsinə gətirib çıxartdı.

BTMQAK tərəfindən Albaniyada olan qaçqınlara 165 ton təcili yardım göndərilməsini xahiş edəndə, 1998-ci il iyun ayının əvvəlində yaradılan kimi FCAAƏM həmin işlərə cəlb edildi. Sonrakı az bir necə ay ərzində böhran gücləndikdə, FCAAƏM və BTMQAK arasındakı əməkdaşlıq üçün mühüm başlanğıcın əsası qoyuldu. FCAAƏM heyəti həmçinin vəziyyətin daha yaxşı dərk edilməsi üçün regiona bir neçə səfər etdi. 1999-cu ilin yazında Müttəfiqlərin hərbi hava qüvvələri tərəfindən bombardman edilməsi və Serb qüvvələri tərəfindən yüz minlərlə etnik Albanların məcburi şəkildə qovulması ilə böhran gücləndikdə, bu yardımların cəlb edilməsinin gücləndirilməsi və genişləndirilməsinə imkan verdi.

Mərkəz, Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurası (AATŞ) üzvü dövlətləri arasında məlumatların yayılmasına və yardımın verilməsi üçün edilmiş xahişlərə verilən cavabların koordinasiyasına kömək etdi. 20 min adam üçün nəzərdə tutulmuş dərman preparatları, tibbi texnika, ayaqqabı və geyim, rabitə vasitələri və çadırlar kimi gündəlik tələbat malları göndərilmişdir. FCAAƏM həmçinin kifayət qədər heyət və təchiz edilmiş səhra xəstəxanası verən İsrail və Albaniyanın şimal-şərqində Kuk aeroportunun təmirinə yardım etmiş Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi Tərəfdaş olmayan dövlətlərə yardım üçün müraciət etmişdi.

> Fəlakətlərə Cavabvermə üzrə Avro-Atlantika Əlaqələndirmə Mərkəzi Kosova böhranı zamanı qaçqınlara yardım əməliyyatlarına dəstək verdi.

Yardımanın çatdırılması və bölüşdürülməsinə yardım üçün təyyarə, vertolyot, yükləyib-boşaltma komandası və hesablama məsləhətləri təmin edilmişdi. FCAAƏM müvafiq prosedurların inkişaf etdirilməsi üçün hava nəqliyyatının idarəçiliyi sahəsində əsas aparıcı qüvvələri cəlb etməklə və Birləşmiş Millətlərin Tərəfdaşlıq Əlaqələndirmə Mərkəzinə təyin edilməli olan hava nəqliyyatı ekspertlərini təşkil etməklə əsas humanitar uçuşların koordinasiyasında mühüm rol oynamışdır.

FCAAƏM böhrana daha çox məruz qalmış iki ölkə - keçmiş Yuqoslaviya Respublikası Makedoniya* və Albaniya adından xüsusi maraqları uzlaşdırmaqla NATO və qeyri-NATO bölmələri ilə münasibətlərdə əlavə olaraq əlaqələndirici kimi çıxış etmişdi. Mühüm məsələlərdən biri, böhran artanda, humanitar təhlükəsizlik aləti kimi fəaliyyət göstərmək üçün qaçqınları üçüncü ölkələrə köçürməyə imkan verən mexanizmin yaradılmasına ehtiyacın olması idi.

Terror hücumlarına qarşı hazırlıq

11 sentyabr 2001-ci il hadisələrindən sonra kimyəvi, bioloji, radioloji və ya nüvə (KBRN) silahlarından istifadə etməklə mülki əhaliyə qarşı mümkün terror hücumuna qarşı əməkdaşlıq zərurətini ortaya çıxardı. Terrorizmə qarşı Tərəfdaşlıq Əməliyyat Planı (*bax səh. 15*) mülki əhalinin terrorizmə və kütləvi qırğın silahlarına qarşı həssaslığının azaldılması və risklərin dəyərləndirilməsi üçün müvafiq məlumat mübadiləsinin aparılması və mülki fəvqəladə vəziyyətlərin planlaşdırılmasında iştirakı nəzərdə tutur.

Mülki fəvqəladə vəziyyətlərin planlaşdırılması üzrə fəaliyyət planı KBRN silahları ilə mümkün terror hücumlarına mülki hazırlığı artırmaq məqsədilə yerli hökumətlərə yardım etmək üçün razılaşdırılmışdır. NATO və tərəfdaş ölkələr belə hücumlar zamanı istifadə ediləcək milli imkanlar və vasitələrin siyahısını hazırlamışlar və mütəmadi olaraq onu yeniləyirlər. Buraya müxtəlif vasitələr, həmçinin tibbi yardım vasitələri, radioloji yoxlanma vasitələri, zərbə vasitələrinin müəyyən edilməsi üzrə laboratoriyası və avia-tibbi evakuasiya vasitələri də daxildir. Lazım ola biləcək ən vacib vasitələrdən təşkil olunmuş ehtiyatlar yaradılır. Sərhəd keçidi prosedurları üzrə işin əsas məqsədi yardımın fəlakət zonasına tez çatdırılmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Təlim, planlaşdırma və texnika ilə bağlı minimum standartlar hazırlanmaqdadır. SNT çərçivəsində terror hücumlarına qarşı əməliyyatlar və onların nəticələrinin idarə olunmasında ölkələr arasında daha səmərəli birgə fəaliyyəti təmin etmək üçün mütəmadi olaraq səhra təlimləri keçirilir. Xüsusi olaraq, bu tibbi və təcili yardım məsələləri və ərazilərin təmizlənməsi ilə məşğul olan müxtəlif qrupların birgə əməliyyat fəaliyyətinin inkişafına yönəlib. Digər mühüm məsələ belə fəvqəladə vəziyyətlərdə ictimai informasiyanın ən yaxşı ötürülmə yollarını araşdırmaqdır.

«Çirkli bomba» təlimi

«Çirkli bomba» dan (səpici təsirli radioloji qurğusu) istifadə etməklə törədilən terror hücumlarına beynəlxalq yardımı stimullaşdıran təlim 2003-cü ilin oktyabrında Rumıniyanın Piteşti şəhərində də təşkil olunub (o vaxt Rumıniya tərəfdaş ölkə idi). Tədbirdə 1300 Rumıniya və 350 beynəlxalq nümayəndə iştirak edib.

Təhlükəsizlik, elm və ətraf mühit

NATO-nun iki müxtəlif proqramı ümumi maraq kəsb edən problemlər üzərində işləmək üçün müntəzəm olaraq NATO və Tərəfdaş ölkələrdən olan alimləri və ekspertləri bir yere toplayır. Əməkdaşlıq alimlər arasında ənənə və elmi inkişaf üçün bir tələbdir. Yaradılmış şəbəkə həmçinin müxtəlif mədəniyyətlər və ənənələrdən olan cəmiyyətlər arasında anlaşma və inamın yaradılması üçün siyasi məqsədləri yerinə yetirir.

NATO Elm Komitəsinin Elm Proqramı vasitəsi ilə Təhlükəsizlik proqramının məqsədi elmi, problemlərin həllinə tətbiq etməklə, ölkələr arasında təhlükəsizliyə, sabitliyə və həmrəyliyə kömək etməkdir. Bu NATO, Müttəfiq və Aralıq Dənizi Dialoqu ölkələrində işləyən alimlər arasında əməkdaşlığın, şəbəkənin və potensialın yaradılmasını dəstəkləyir. Elm Proqramı vasitəsi ilə Təhlükəsizlik proqramı terrorizmdən və ya digər hədələrdən müdafiə mövzuları barədə əməkdaşlığın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Digər bir məqsəd öz xüsusi əhəmiyyət kəsb edən problemlərə yönəltmək məqsədilə Müttəfiq ölkələrə yardım üçün texnologiyanın bölünməsinə və ötürülməsinə inkişaf etdirməkdən ibarətdir.

Müasir Cəmiyyətin Problemləri üzrə Komitə (MCPK) proqramı bu sahələrdə qısa və uzunmüddətli sahələrlə bağlı əməkdaşlıq üçün milli agentlikləri bir yere toplamaqla ətraf mühit və cəmiyyət problemlərindən bəhs edir. Bu mülki və hərbi sahələrdə NATO və Müttəfiq ölkələr arasında sosial və ətraf mühit məsələlərinin texniki, elmi və siyasi aspektlərinə dair bilik və təcrübənin bölüşdürülməsinin vahid formasını təmin edir. Bir sıra əsas təhlükəsizlik məqsədləri onun işini təşkil edir.

Elmin təhlükəsizliyə tətbiqi

Terrorizm ilə mübarizə

Terrorizmə qarşı mübarizə bütün oxşar Müttəfiqlər və Tərəfdaşlar üçün əsas məsələyə çevrilib. NATO kimyəvi, bioloji, radioloji və nüvə silahlarından və ya vasitələrindən qorunmaq üçün səmərəli metodların işlənilib hazırlanmasında və onlara qarşı fiziki müdafiənin artırılmasına doğru elmi araşdırmaları müdafiə edir. Tədqiqat həmçinin belə silahların təhlükəsiz şərətdə məhv edilməsi, kimyəvi və peyvənd texnologiyası da daxil olmaqla, tibbi və dezinfeksiya imkanlarının artmasına yönəlmişdir.

Seminarlar və simpoziumlar ağır vəziyyətdə olan infrastrukturun zəif yerlərini aradan qaldırmaq (enerji, kommunikasiya, nəqliyyat və həyat üçün əhəmiyyətli sistemlər də daxil olmaqla); ekoterrorizm və kompüter terrorizminə qarşı müdafiə; sərhədlərin təhlükəsizliyinin artırılması; qeyri-qanuni daşınma ilə mübarizə kimi məsələlərə nəzər salmaq üçün alimlərin bir yere toplanılması və partlayışlardan müdafiə məqsədilə daha səmərəli vasitələrin inkişafı üçün təşkil edilmişdir.

Terrorizmin kökünün dərk edilməsi, terrorizmin sosial və psixoloji təsirləri və terror qorxusuna qarşı əhəlinin dözümlülüyünün necə artırılması kimi əhatəli məsələlərə dair siyasi tövsiyələrin hazırlanmasına baxış keçirilməklə yoxlanılmışdır.

Təhlükəsizliyə qarşı digər hədələrlə mübarizə

Daha az təhlükəli olan, ətraf mühitin korlanması, yeni ümumi su kanallarının çirkləndirilməsi və ya torpaq aşınması, səhralaşma kimi təhlükəsizliyə və sabitliyə qarşı potensial təhlükənin digər mənbələri və bərpaolunmayan mənbələrin azlığı regional və ya ölkədən kənar mübahisələrə gətirib çıxara bilər. Belə problemlərin həlli yalnız elmi nou-hau deyil, həmçinin çoxtərəfli fəaliyyət göstərməni tələb edir. Bu tələbi ödəmək üçün NATO elmi cəhətdən daha mükəmməl təcrübənin tətbiqini artıran layihə və tədrisi dəstəkləyir və maraqlı dövlətləri bu məsələyə cəlb edir.

Hər hansı şəxs və ya dövlət təbii fəlakətlər barədə əvvəlcədən məlumat verə, onların nəticələrini azalda və ya onların qarşısını daha yaxşı ala bilsəydi, dünya həmçinin təhlükəsiz məkan olardı. Bu Müttəfiq ölkələr üçün maraq kəsb edən əsas sahədir. NATO güclü zəlzələr zamanı həyat itgilərinin, maddi ziyanın və iqtisadi və sosial dağınıqlığın təsirlərini azaltmaq üçün bir sıra layihələrə rəhbərlik etmişdir. Belə layihələr binaların zəlzələyə davamlılığını artırmaq və ya hansı ərazidə hansı növ binaların tikintisini planlaşdıran şəxslərə yardım etmək üçün seysmik təhlükəsi olan yerlərin xəritələrinin hazırlanması ilə regionun seysmoloji və geoloji xüsusiyyətlərinə dair məlumatları toplamaq məqsədini daşıyır. Daha mükəmməl qabaqcadan xəbər vermə imkanlarının və daşqınlar zamanı idarəetmə sisteminin inkişafına yönələn layihələr də inkişaf etdirilir.

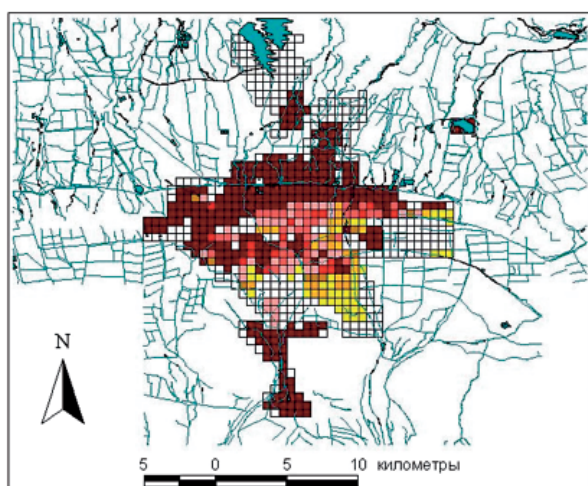
Müasir cəmiyyətin sağlam qidaya və ya doğru və həqiqi məlumata inamı göstərir ki, onların əldə oluna bilməsi təmin edilməlidir. Belə ki, bu cəmiyyətin təhlükəsizliyi üçün sonrakı tədris proqramlarının əsas məsələlərini təşkil edir.

ƏTRAF MÜHİT VƏ TƏHLÜKƏSİZLİK

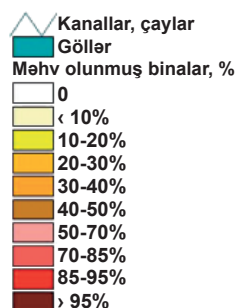
Ətraf mühit məsələlərinin sərhədləri aşması yalnız sonrakı sosial və iqtisadi inkişafın deyil, həmçinin təhlükəsizliyin və sabilliyin inkişafı üçün ətraf mühit üzrə layihələrin həyata keçirilməsində beynəlxalq ictimaiyyətin fəal rol oynamasına gətirib çıxardı. Belə layihələr Müasir Cəmiyyətin Problemləri üzrə Komitə (MCPK) proqramı və Elm Proqramı vasitəsi ilə Təhlükəsizlik proqramının mühüm hissəsi əsasında olan əsas layihələrdir.

2002-ci ildə Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının, Birləşmiş Millətlərin Ətraf Mühit Proqramı və Birləşmiş Millətlərin İnkişaf Proqramı tərəfindən başlanılan birgə Ətraf Mühit və Təhlükəsizlik (ƏMT) proqramının başlanılması ilə ətraf mühit məsələləri və təhlükəsizlik və sabitlik arasındakı əlaqənin inkişaf etdirilməsinə doğru mühüm addım atılmış oldu. Diqqətini Balkan, Qafqaz və Mərkəzi Asiya kimi zəif regionlara yönəltdi.

Elm Proqramı vasitəsi ilə Təhlükəsizlik və MCPK proqramları belə regionlarda Tərəfdaş ölkələrlə elm və ətraf mühit məsələlərinə dair əməkdaşlıq vasitəsi ilə təhlükəsizliyin artırılmasına yönəlmişdir və onlar indi Ətraf Mühit və Təhlükəsizlik proqramı ilə birlikdə fəaliyyət göstərirlər. Həyata keçirilən fəaliyyət koordinasiya edilir, məlumat bölgüsü aparılır və nəticə regionlarda müvafiq səlahiyyətli orqanlara verilir ki, bu da fəaliyyətin təsirinin artmasına gətirib çıxarır.

Bişkekdə olan bütün növ yaşayış binaları üçün seysmik zərər.

Zəlzələ zamanı yardım

Zəlzələlər Mərkəzi Asiyanın çox əhali yaşayan ərazilərində nəzərə çarpacaq təhlükəyə çevrilir. NATO tərəfindən maliyyələşdirilən layihədə Türkiyədən olan zəlzələ alimləri Daşkənd və Bişkek şəhərləri üçün risk olan yerlərin xəritələrinin çəkilməsi üçün

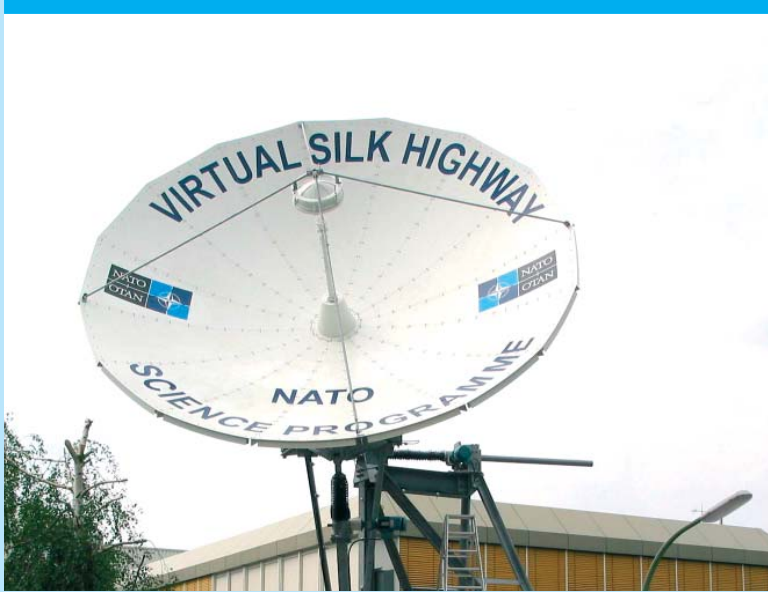
Özbəkistandan və Qırğızıstandan olan həmkarlarına yardım edirlər. Bu xəritələr urbanizasiya planlaşdırılması və mövcud binaların davamlılığının artırılması üçün qərar vermə aləti olacaqdır.

Əhali ilə əlaqənin yaradılması

Alimlər saxlanılmış məlumatları sonradan inkişaf etdirmək və tədqiqat aparmaq məqsədilə əldə edilmiş məlumata istinad edirlər. Bununla belə, bütün elm və tədris cəmiyyətləri informasiya əsrinin olmasından yararlanırlar və ya internetin imkanlarından istifadə edə bilməmişlər. Bundan başqa, məlumat üzərində inhisarçılığın olmamasının demokratik və mülki cəmiyyətin çiçəklənməsinin amili olduğunu söyləyirlər.

Bu vəziyyəti düzəltmək üçün NATO-nun mülki elmi proqramı Tərəfdaş ölkələrdə internetə daxil olmaq üçün bir sıra tədqiqat və təhsil müəssisələrini lazımi şəbəkə infrastrukturuna malik infrastrukturla təmin edib.

Moldaviyada, Rumıniyada və keçmiş Yugoslav Respublikası Makedoniyada* olan şəbəkələr də daxil olmaqla, Rusiyanın şərqində və Ukraynada elm və təhsil cəmiyyətlərinin internetə çıxışının gücləndirilməsi üçün mərkəzi şəbəkələr yaradılıb. Bu sahədə NATO tərəfindən maliyyələşdirilən ən böyük və iddialı layihə Cənubi Qafqazda və Mərkəzi Asiyada elm və təhsil cəmiyyətlərinin internet şəbəkəsinə daxil olmasını təmin edən Virtual İpək Yolu layihəsidir (şəkilə bax).

Virtual İpək Yolu

Virtual İpək Yolu layihəsi 2001-ci ildə başlanılıb (bunun adı malların, biliklərin və fikirlərin mübadiləsinə yönəldilmiş Avropanı Uzaq Şərqlə

birleştirmək üçün istifadə edilən Böyük İpək Yolundan götürülüb). Layihə Cənubi Qafqazda və Mərkəzi Asiyada səkkiz ölkənin, yəni Ermənistan, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Türkmənistan və Özbəkistanın elmi cəmiyyətlərini internetə girişlə təmin edir və bu 2004-cü ildən etibarən Əfqanıstana da şamil edilmişdir.

Rentabelli, müasir tipli kabel texnologiyalı olan bu layihə iştirakçı ölkələrdə ümumi kabel bağlantısı vasitəsilə alimlərin internetə çıxışı ilə onlar arasında əlaqə yaradır. NATO qrantı hər bir iştirakçı dövlətdə geniş zolaqlı peyk rabitəsinə və on kabel antenası quraşdırılmasını maliyyələşdirib. Digər layihə sponsorları bu qayda ilə yardım edir. Dörd il ərzində 3,5 milyon ABŞ dolları həcmində investisiya yatırıma malik layihə NATO mülki elmi proqramı tərəfindən indiyədək maliyyələşdirilən ən böyük layihədir.

Əsl Avro-Atlantika təhlükəsizlik mədəniyyəti

Alyansın Tərəfdaşlıq planlarının inkişafı Avro-Atlantika məkanında strateji mühitin dəyişməsinə uğurlu töhfə verib. Siyasi dialoqu və birgə hərbi fəaliyyətləri inkişaf etdirməklə Tərəfdaşlıq əsl Avroatlantika təhlükəsizlik mədəniyyətinin yaranmasına yardım edir. Bu isə dövlətlərin Avroatlantika məkanında və onun hüdudlarından kənarda təhlükəsizlik çağırışlarının həyata keçirilməsində birgə əməkdaşlıq üçün qəbul etdiyi qəti qərar deməkdir.

Müttəfiq və tərəfdaş ölkələrin hərbi qüvvələrinin hazırlığına yönəlmiş səmərəli əməkdaşlıq nəticəsində NATO və tərəfdaş ölkələrin əsgərləri Balkanlarda və Əfqanıstanda çiyin-çiyinə xidmət edirlər. Tərəfdaşlıq müttəfiq və tərəfdaş ölkələrə terrorizm təhlükəsi və kütləvi silahların yayılmasının qarşısının alınması məsələlərində müstəsna rol oynayır.

Bir çox tərəfdaş ölkələrdə müdafiə islahatlarını irəli çəkmək və dəstəkləməklə tərəfdaşlıq həm də demokratik dəyişikliklərə təkan verir. O, müasir, səmərəli və demokratik məsuliyyətli hərbi qüvvələrin və digər müdafiə təsisatlarının yaradılmasına kömək edir. Bundan əlavə, tərəfdaşlıq ölkələrə bu islahatların sosial və maddi nəticələrini həll etməkdə yardımçı olur.

Fəlakətlərə hazırlıq və elm və ətraf-mühit sahəsində əməkdaşlıq da daxil olmaqla bir çox sahələrdə səmərəli əməkdaşlıq NATO üzvləri və tərəfdaş ölkələrin vətəndaşlarına birbaşa fayda verir.

Tərəfdaşlıq artıq on ölkəyə NATO üzvlərinə qoyulan tələblərə hazır olmağa kömək etmişdir və NATO-nun qapıları yeni üzvlərin üzünə açıqdır. Tərəfdaşlıq Alyansa üzv olmaq niyyəti olmayan, lakin öz xarici və müdafiə siyasətində heç bir prinsipi dəyişməyən və Avroatlantika müdafiəsinə yardım etmək istəyən Qərbi Avropanın qeyri-müttəfiq ölkələrinə əlverişli imkanlar yaradır.

Avroatlantika müdafiəsinin hədəfləri dəyişir. Terrorizm və uğursuz ölkələr də daxil olmaqla artmaqda olan təhlükələr daxili və xarici mənbələrə əsaslanır və transmilli xarakter daşıyır. Sabitlik üçün əsas təhlükə strateji cəhətdən mühüm region olan Balkanlarda qaldığı halda, Əfqanıstanda baş vermiş hadisələr göstərdi ki, ümumi müdafiə üçün yeni təhlükələr Avro-Atlantika məkanından gəlir. Bu mühitdə beynəlxalq sabitlik və müdafiə bir tərəfdən daxili islahatlar, digər tərəfdən isə beynəlxalq əməkdaşlıqdan asılı olacaq. Əsaslı demokratik doktrinalar və institutlar olmadan səmərəli müdafiə əməkdaşlığı mümkün deyil. Avroatlantika Tərəfdaşlığı hər iki mənada mühüm rol oynayır.

Müttəfiqlər və tərəfdaşlar birlikdə inkişaf etdikcə onların ümumi məqsədlərə ümumi tədbirlərlə cavab vermək, gələcək nəsillər üçün anlaşma və əməkdaşlığa əsaslanan müdafiə sisteminin qurulmasına nail olmaq gücü artır.

«Fəaliyyətin 10-cu ildönümündə geriye dönüb uğurlarımıza baxa bilərik. Avro-Atlantika Tərəfdaşlığı daxili dəyişikliklərin və tarixdə təkrarı olmayan miqyasda beynəlxalq müdafiə əməkdaşlığının həyata keçirilməsində katalizator rolunu oynayıb. NATO hər zaman bu fəaliyyətin mərkəzində olub.

Tərəfdaşlıq NATO-nun fəaliyyətinin əsasına çevrilir.
O, müttəfiqlərə xidmət edir. O, tərəfdaşlara xidmət edir.

O, demokratiya və sülhə xidmət edir.»

NATO-nun Baş Katibi Yaap de Hoop Scheffer 14 yanvar 2004-cü ildə Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasının SNT proqramının 10-cu ildönümünə həsr olunmuş toplantısında çıxış edərək belə demişdir.

NATO Public Diplomacy Division / Division Diplomatie publique de l'OTAN

1110 Brussels, Belgium / 1110 Bruxelles, Belgique

Web site : www.nato.int

Site web : www.otan.nato.int

E-mail / Courriel : natodoc@hq.nato.int

© NATO / OTAN 2005

Bu broşuranın çapının bütün NATO və Tərəfdaş ölkələrin dillərində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. İstifadə və ya Paylayıcı Bölmə ilə əlaqə saxlamaq üçün www.nato.int/docu/pub-form.htm internet ünvanını yoxlamağınızı xahiş edirik:

NATO Public Diplomacy Division – Distribution Unit
Division Diplomatie publique de l'OTAN – Unité de diffusion

1110 Brussels, Belgium / 1110 Bruxelles, Belgique

Tel. : +32 2 707 5009

Fax : +32 2 707 1252

E-mail / Courriel : distribution@hq.nato.int